

PRAŽSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PSYCHOSOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Postoje žáků devátých tříd ke starým lidem

Ondřej Tondl

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2013

PRAGUE COLLEGE OF PSYCHOSOCIAL STUDIES

The attitudes of the teens to the senior citizens

Ondřej Tondl

The Diploma Thesis Work Supervisor:
Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Prague 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s využitím pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Praze, dne 18. 4. 2013

Ondřej Tondl

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé práce doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc. za trpělivost, za zpracování dotazníků do statistické podoby a za jeho cenné rady. Zároveň chci poděkovat Mgr. Zdeně Šklíbové a Mgr. Haně Vítové, které mi umožnily provést šetření v jejich školách.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá vztahy mezi dvěma generacemi. Jejím cílem je monitorovat vnímání a vztahy žáků devátých tříd k seniorům a odpovědět na otázku, zda dochází k odcizení mladé generace vůči starým lidem. V teoretické části jsem se zaměřil na výklad základních pojmů, a také na objasnění vývojového období puberty a období stáří. V empirické části jsem se zabýval analýzou výsledků dotazníkového šetření. Ze získaných dat vyplynulo, že mladí lidé nemají ke starým lidem vyhraněně negativní vztah a že odcizení obou generací sice existuje, ale na vzájemných vztazích se výrazněji neprojevuje. Měřený soubor respondentů však nebyl příliš velký, proto nelze tento závěr zobecnit. K němu by bylo třeba dalšího podrobného výzkumu.

Klíčová slova

hodnota, postoj, pubescence, stáří, identita, formální operace, osobnost

Abstract

This Bachelor's dissertation deals with mutual relations between the two generations. Its aim is to monitor perceptions and relations of the younger students (teens) to the elderly and to answer the question of whether there is an alienation of the contemporary young generation to old people. In the theoretical part of the Bachelor's dissertation, I focused on the explanation of basic concepts such as values and attitudes, and also clarified the developmental stage of pubescence and old age. In the empirical part, I dealt with the analysis of the survey results. The data I have obtained showed that young people, decidedly, do not have negative relationship towards elderly, however, an alienation of both generations still exists, but is not substantially manifested in relationships. Moreover, the interviewed group of respondents was not large enough to draw generalized conclusion in this work. Consequently, to obtain an accurate results further in-depth research is needed.

Key Words

values, attitudes, adolescence, age, identity, formal operations, personality

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	11
1 Hodnoty a postoje	11
1.1 Pojetí hodnot	11
1.2 Definice postoje	12
1.2.1 Funkce postojů	13
1.2.2 Vlastnosti postojů	14
1.2.3 Změna postojů	15
1.2.4 Struktura postojů	15
2 Charakteristika vývojového období puberty	17
2.1 Fyziologické změny	17
2.2 Proměna prožívání	18
2.3 Jak pubescent vnímá svou identitu	19
2.4 Vývoj formálních operací	20
2.5 Jak pubescent vnímá svou socializaci ve společnosti	22
2.6 Potřeby pubescentů	23
3 Charakteristika vývojového období stáří	25
3.1 Prožívání emocí ve stáří, citové vztahy	26
3.2 Osobnost, životní strategie starých lidí	27
3.3 Sociální zařazení, role starých lidí v rodině, ve společnosti	28
3.4 Potřeby seniorů	28
Empirická část	32
4 Výzkumná otázka	32
4.1 Výzkumný vzorek	33
4.2 Metoda a průběh šetření	33
4.3 Analýza a interpretace získaných dat	34
4.3.1 Porovnání tvrzení obsažených ve druhé části do- tazníku	36

4.3.2	Porovnání tvrzení obsažených ve třetí části dotazníku	37
4.3.3	Porovnání tvrzení obsažených ve druhé a třetí části dotazníku	39
	Diskuse	45
	Závěr	46
	Použité informační zdroje	47
	Internetové zdroje	49
	Přílohy	I
	I Dotazník použitý ke sběru dat pro empirickou část výzkumu .	II
	II Tabulky	V
	III Grafy	XII

Úvod

Hlavním cílem této práce je zmapovat postoje mladých lidí vůči starým lidem, resp zjistit, jak žáci devátých tříd vnímají seniory a jaký k nim mají vztah. Mladí versus staří není nové téma, v současném světě však nabývá na stále větším významu. Mění se vztahy v rodinách, prodlužuje se věk dožití.

Rodinné vztahy byly v dřívějších dobách velmi těsné. Pohromadě žilo několik generací. A tak vazby mezi staršími členy rodiny a mladšími byly bezprostřední a velmi intenzivní. S postupem doby se však rodina atomizovala, mladí začali houfně odcházet za prací do měst, vazby s rodiči a prarodiči byly stále volnější. Tento trend pokračuje i v současné době. Roste proto odcizení mladých lidí vůči seniorům? To je problém, který mě zajímá a kterému se věnuji v této práci.

Střední délka života se u nás i v Evropě prodlužuje a zvyšuje se také věk pro odchod do důchodu. Podle údajů Evropského statistického úřadu Eurostat mělo 27 zemí EU na začátku loňského roku 503,7 milionů obyvatel, z toho 18 procent tvořili lidé ve věku nad 65 let. Na jednoho seniora připadali v Evropě zhruba čtyři lidé v produktivním věku (15 až 64 let). V České republice je sice méně seniorů v poměru k lidem v produktivním věku než ve většině zemí EU, přesto se jejich počet za posledních deset let zvýšil z 19,1 procenta na 23,4 procenta (průměr EU je 26,8 procenta) (EUROSTAT, EUROPEAN COMMISSION, EUROPEAN UNION, 2011; PLISCHKE, 2006; „Evropané stárnou, stále více se rozvádějí a rádi žijí sólo“, 2013).

Odchod do důchodu neznamená, že člověk přestane být aktivní. Často se přehlíží skutečnost, že se starší lidé obvykle starají o jiné, zejména o své vlastní rodiče, partnery či vnoučata, nebo dále pracují. Jsou přínosem pro celou společnost a ta by jim k jejich nové etapě života měla vytvářet potřebné podmínky. Ne nadarmo byl loňský rok 2012 vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity.

Aktivní stárnutí znamená stárnout ve zdraví a jako plnohodnotný člen společnosti, cítit uspokojení z práce, být v každodenním životě nezávislý, ale i mít

možnost angažovat se ve věcech veřejných. Věk by neměl být rozhodujícím faktorem. I senioři se mohou aktivně podílet na chodu společnosti a užívat si života. Důležité je, aby mohli co nejlépe využít svůj potenciál i v pokročilém věku.

Jak se však na staré lidi dívají lidé na prahu dospělosti? Jaký k nim mají vztah? Co si o nich myslí? Jsou pro ně přínosem nebo spíš břemenem? Nebo jsou dospívajícím staří lidé naprosto lhostejní? Odcizuje se mladá generace od té starší a nejstarší? To byly otázky, které jsem si kladl na začátku mé práce.

Na mé rozhodnutí, že se ve své bakalářské práci budu věnovat právě vztahu mladých lidí ke starým, měla vliv i zpráva, která se objevila v médiích a kde se uvádělo, že roste napětí mezi mladými a starými. Důkazem mělo být vytvoření skupiny na facebooku pod názvem: Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – DŮCHODCI! Tato skupina má v současné chvíli ve svém statusu: Tato stránka je pouze recesistická a rozhodně nevyzývá k nesnášenlivosti vůči starým lidem a důchodcům, jako to interpretují média. Babičky a dědouškové, máme vás rádi ;). V březnu roku 2010 ovšem status zněl: Jejich protivníci jsou mládež, vysoké ceny a schody. Důchodci z ČR buzerují, hledají slevy a sedí v autobusech ve dne v noci (*Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci!*, 2013).

Pro zmapování situace, zda skutečně dochází k odcizení dospívajících vůči starým lidem, jsem si vybral vzorek žáků devátého ročníku základní školy pro jejich již vyvrážděnější poznávací a hodnotící schopnosti. Ve své práci se snažím zprostředkovat pohled dospívajících na staré lidi s cílem zjistit, co ovlivňuje či neovlivňuje hodnocení seniorů mladými lidmi.

Než jsem se dostal ke zkoumání vztahu mladých lidí ke starým, k jejich hodnocení, vnímání a postojům, zamýšlel jsem se nad tím, co tyto kategorie představují. To je obsahem první části mé práce. Ve druhé a třetí části jsem se soustředil na problematiku pubescentního věku a období stáří. Čtvrtá, empirická část obsahuje vyhodnocení vlastního dotazníkového šetření, které jsem uskutečnil ve dvou pražských školách.

Teoretická část

1 Hodnoty a postoje

1.1 Pojetí hodnot

Slovo hodnota je již ze svého základu spjata se slovem hodnotit. Hodnoty nás provázejí celým naším životem. Pokud se nad tím člověk zamyslí, tak si musí připustit, že jsme neustále v procesu nejrozmanitějšího hodnocení lidí, věcí, událostí, lidských činů a postojů i lidských rozhodnutí.

Naše hodnocení z nás dělá takové lidi, jakými doopravdy jsme. Hodnotíme podle našeho vlastního úsudku, který vychází z toho, jak jsme byli vychováni, jakým způsobem nám byly vštěpovány hodnoty a jak jsme k nim byli vedeni (děti v určitém období vychovává spíše okolí, prostředí, kamarádi, vrstevníci). Hodnocení je činnost člověka, nebo spíše jeho psychiky, kdy se v jedinci během života utvářejí hodnoty, které ho v budoucnu ovlivňují a působí tak na jeho jednání (VELEHRADSKÝ aj. 1978).

Dle slov M. Nakonečného: „*Hodnocení je více či méně vědomé prožívání hodnoty objektů, jejich tříd a vztahů, vyjadřuje jejich subjektivní význam a jako takové zahrnuje všechny tři komponenty psychiky: poznání, cítění a snahy*“ (NAKONEČNÝ, 1995, s. 118).

Pokud se zaměříme přímo na hodnoty jako výsledek lidského hodnocení, tak pro každého z nás má hodnota jiný význam. Dle zkušeností při diskusích víme, že lidé si nepředstavují hodnoty v jejich pravém významu, ale vnímají je podle toho, co pro ně znamenají v jejich vlastním životě.

Podle odborných definic jsou hodnoty jakýmsi předpoklady, které jsou pro každého z nás specifické a mohou mít základ v morálním vnímání nebo ve společenských normách.

Důležité je také zmínit to, že člověk, ke kterému se hodnoty vztahují, se řídí tím, zda jsou pro něj pozitivní či negativní. Podle Milana Nakonečného tyto hodnoty, které si člověk vytvoří, se pak odrážejí v jeho osobnosti a v tom, jak chápe

sám sebe. To, co člověk chápe jako pro něj dobré, vnímá ve většině případů jako důležitou hodnotu ve svém životě (NAKONEČNÝ, 1995). Z toho tedy vyplývá, že hodnota toho, co vnímáme jako dobré, usměrňuje naše chování. Ukazuje se tak, že náš vztah ke světu, ke společnosti, k jednotlivým lidem není jenom vztahem poznávacím, ale často daleko více hodnotícím

Ve spojení s pojmy hodnoty a hodnocení se často hovoří o postojích. Podstatným znakem při rozeznávání postoje je pochopení smyslu spojitosti s hodnotami. Postoje jsou stabilní, řekněme trvalé hodnotící povahy a jsou velmi osobní. Hodnoty určují směr, míru, podle nichž se řídí naše chování. Také díky nim můžeme vnímat charakter a podstatu jednání druhých. Z toho tedy vyplývá, že hodnoty jsou s postoji navzájem značně propojeny. Postoje často vycházejí ze základního žebříčku hodnot, který je u každého člověka naprosto individuální. Postoje se vztahují ke všem objektům a situacím. Nejlépe si je můžeme uvědomit v různých sociálních situacích, při jednání ve společnosti. Ulehčují nám rozhodování v konkrétních situacích, protože již máme předem k určitému stanovisku na základě předešlé zkušenosti vytvořen vztah a nemusíme tedy danou záležitost znovu od samého počátku promýšlet. Zkušenosti získáváme jak z osobních setkání, tak i pozorováním, posilováním, podmiňováním zjednodušeně řečeno socializací.

1.2 Definice postoje

Pojem postoj přinášejí W. J. Thomas a F. Znaniecki ve své rozsáhlé práci *Polský rolník v Evropě a Americe* z roku 1918. Autoři chápali postoj jako „*individuální mentální procesy, determinující odpověď jedince v sociální realitě, která ho obklopuje*“ (VÝROST a SLAMĚNÍK, 2008, s. 128).

Další definici představuje v roce 1935 Gordon Allport, který považuje postoj za „*mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci*“ (NAKONEČNÝ, 2009, s. 239). Tato definice ovšem přinesla jisté nedůslednosti, kdy byly postoje směřovány s motivy.

Roku 1957 definují postoj Eagly a Chaiken jako psychologickou tendenci, „*která se projevuje v hodnocení konkrétní entity s jistým stupněm upřednostňování nebo odmítání*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

Krech, Crutchfield a Balachey (1962) definují postoje jako „*stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

Postoje podle Fishbeina a Ajzena (1975) jsou „*naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

1.2.1 Funkce postojů

Postoje slouží lidem k usnadnění rozhodování a jednání. Tuto funkci mají do určité míry všechny postoje. Nejsrozumitelněji to podle mého názoru vyložil (1956) M. B. Smith a kolektiv: „*Postoje nám pomáhají odhadovat objekty a události v našem okolí, přičemž postoj k objektu nám šetří energii, kterou bychom pokaždé znovu investovali do přemýšlení o tom, jak se k objektu máme zachovat při každém dalším setkání s ním*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285).

Postoje mají několik funkcí:

Znalostní funkce (neboli kognitivní funkce) – „*funkce postojů řídit, organizovat a usnadňovat zpracovávání informací*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285). Díky postojům rozumíme objektům a událostem v našem okolí a nemusíme tak vynakládat další úsilí na hledání vhodného způsobu reakce na daný objekt či situaci (např. starý člověk pubescentovi nějakým způsobem ublíží, on k němu zaujme negativní postoj a aby v budoucnu nemusel znovu prožívat nepříjemné pocity, které v něm tento člověk vyvolal, bude mít tendenci se mu vyhýbat).

Utilitární funkce – „*postoje řídí chování tak, aby byly odměny maximální a tresty minimální*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 286).

„*Postoje pomáhají lidem dosahovat pozitivních a vyvarovat se negativních výsledků. Pozitivní nebo negativní vztah k objektu se řídí tím, zda si ho spojujeme s odměnou či trestem*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285). (Např. mladý člověk ví, že pomůže-li starému člověku odnést těžký nákup, může očekávat, že mu tento senior poděkuje a že dostane pochvalu i doma. Když vidí rozmrzelého starce, který je na své okolí hrubý, raději se mu vyhne, aby nebyl potrestán.)

Instrumentální funkce – postoje, které zastáváme z praktických nebo utilitárních důvodů. Vyjadřují zvláštní případy naší obecné touhy po dosažení prospěchu

nebo odměny a přání vyhnout se trestu.

Jde o postoje, které člověk zastává z důvodů, které jsou pro něj výhodné. Jako dospělý mohu například podporovat význam vzdělání, i když jako vzdělávaný, tedy žák, jsem měl pocit, že vzdělání nic nepřináší a je zbytečné (ATKINSON aj. 2003).

Funkce sociální identity – je to funkce postojů vyjadřovat hodnoty člověka a identifikovat se s konkrétní vztahnou skupinou. Zahrnuje aspekty „*sebevyjádření a sociální interakce*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 286).

V r. 1956 Smith 1956 v souvislosti s pojetím sebevyjádření popisuje hodnotově-expresivní funkci postoje, kdy nám postoje usnadňují vyjádření důležitých hodnot a vlastního sebepojetí díky přihlášení se k určité sociální skupině (např. jestliže se mladý člověk hlásí k ekologickým aktivitám, zastává i stejné postoje jako daná společnost).

Funkce udržování sebeúcty – tato funkce postoje ochraňuje jedince před strachem či ohrožením a naopak může posílit jeho ego. Chrání jeho celistvost např. tím, že jedinec podceňuje vlastní negativní vlastnosti, čímž se chrání před připuštěním si nepříjemných či negativních skutečností (HEWSTONE a STROEBE, 2006).

(Např. strach ze stáří či smrti se může promítnout do negativního postoje vůči starým lidem, naopak touha po ztraceném mládí může vyústit v nepřiměřené pracovní vypětí nebo se třeba odrazit ve způsobu oblékání.)

1.2.2 Vlastnosti postojů

Milan Nakonečný zdůrazňuje komplexnost, konzistenci, konsonanci, rezistenci a intenzitu postojů. Například – dospívající odsuzují staré lidi pro jejich zdánlivou neschopnost přizpůsobit se modernímu světu. Zároveň ale jejich vlastní prarodiče ovládají práci na počítači, s vnuky si chatují a jsou schopni si na internetu vyhledávat informace, které potřebují. Na jednu stranu o nich mladí smýšlejí jakoby nepřátelsky, na druhou stranu je obdivují. Zároveň jejich pěkný vztah s prarodiči vůbec nemusí znamenat automaticky kladné přijetí ostatních seniorů. Intenzita jejich postojů k problémům starých lidí může být extrémní – od extrémně kladných hodnocení přes neutrální až k extrémně negativním. To se do jisté míry

projevilo i v mém šetření, o němž pojednávám v dalších kapitolách.

Podobně o vlastnostech postojů píše i Otto Čačka, který říká: „*Vedle rozdílné míry komplexnosti (souhrnu kognitivní, emotivní a snahové komponenty) se postoje vyznačují i větší či menší mírou konzistence (pevnost, stálost, soudružnost, ale i disonance při výskytu inkonzistentních komponent – např. odmítání spojené zároveň s obdivem); podobně bývá také větší či menší konsonance (souznění) trsu postojů v určité oblasti (např. postojů k vládní politice); intenzita postoje zpravidla koresponduje i s jeho extrémností či rezistencí ke změně*“ (ČAČKA, 2002, s. 118).

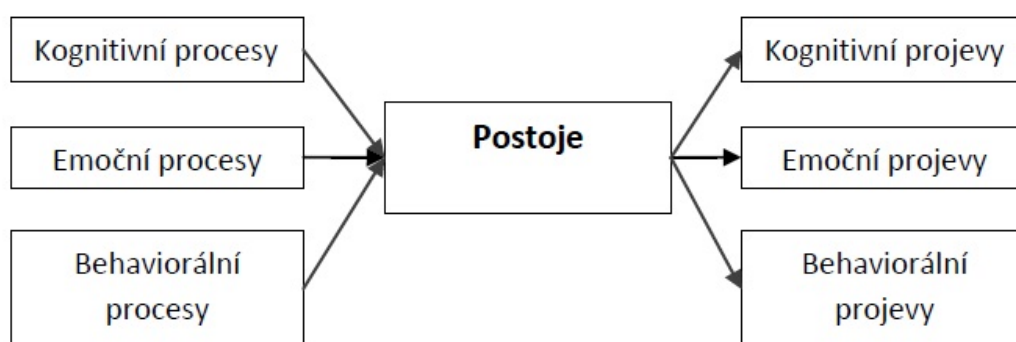
1.2.3 Změna postojů

Pro pubescenty je charakteristická poměrně častá změna postojů. Jeden den jsou přesvědčeni, že situace je naprosto černá, druhý den ale to samé vidí v různých barvách. Mnoho autorů se shoduje v tom, že „*za hlavní prostředek navození změny se považuje persvaze (přesvědčování)*“ (VÝROST a SLAMĚNÍK, 2008, s. 138). Persvazi při tom chápou jako „*formování nebo změnu postojů často v reakci na argumenty anebo další informace o objektu postoje.*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285). Jiní dokazují, že postoje člověka se mohou měnit i pod vlivem a v důsledku osobních zkušeností. Výrost a Slaměník hovoří o klasickém a operativním podmiňování, o vlivu pocitů člověka na změnu svých postojů apod. Jestliže má dospívající pozitivní zkušenost s neznámými starými lidmi, například za nimi dochází v rámci školního projektu do domova důchodců, kde je vítaným hostem, bude se s větší pravděpodobností chovat vstřícně i k ostatním seniorům. Může však také přebírat postoj dospělých, kteří se na tyto návštěvy nemusí těšit. Jejich rozmrzelost se pak může přenést a projevit se i ve změně postojů pubescentů. Vliv na změnu postojů u mladých lidí může mít i to, jak jsou jejich názory přijímány jejich okolím. Jestliže kladně, pak je poměrně velká šance, že i oni sami budou v komunikaci s ostatními otevřenější. Jestliže nejsou opakovaně vyslyšeni, může se to projevit v utvrzení jejich odmítavého postoje.

1.2.4 Struktura postojů

Postoje mají své vlastní strukturální komponenty – kognitivní, emoční a behaviorální. „*Kognitivní komponentu tvoří přesvědčení o objektu postoje; emoční kom-*

ponenta obsahuje emoce a pocity, které objekt postoje vyvolává; a behaviorální komponentou je jednání směřující k objektu postoje a úmysl se takto chovat“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s.284). Uvedme příklad z dotazníku, který byl součástí mého šetření a který dokazoval negativní postoj respondenta k seniorům. Obsahoval například tvrzení, že starý člověk je líný. Ten, kdo se s tímto postojem ztotožnil, tedy byl přesvědčen, že staří lidé jsou líní (kognitivní komponenta postoje ke starým lidem). Zároveň mohl mít pocit, že staří lidé jsou mu nepříjemní (emocionální komponenta). Behaviorální komponenta by pak našla vyjádření v jeho odmítnutí starým lidem pomáhat.

Obrázek 1: Komponenty postoje (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285)

Postoje, především ty negativní, mohou být zdrojem předsudků a dokonce i diskriminace určitých skupin obyvatel, v našem případě starých lidí. Podle Atkinsonové můžeme negativní postoje rozdělit do skupin podle tří výše uvedených komponent na negativní stereotypy (například vnímání starých lidí jako neúčinných členů společnosti – kognitivní komponenta), předsudky (pocity nepřátelství vůči nim – afektivní komponenta) a diskriminaci (omezování jejich práv – behaviorální komponenta) (ATKINSON aj. 2003).

2 Charakteristika vývojového období puberty

Puberta je obdobím, kdy dochází k přeměně těla dítěte v dospělého člověka, schopného se rozmnožovat. Jedná se o komplikovanou etapu života, kdy se střetávají biologické a psychologické vlivy. Věk, kdy dochází ke změnám proporcí těla i struktury vlastní psychiky. V tomto stádiu dochází k rozsáhlým transformačním procesům v životě jedince, které se ze značné míry podílejí na změně dosavadního vnímání vlivů, se kterými se mladý člověk ve svém okolí potkával. Jistoty a autority, ze kterých doposud čerpal, jsou nejen zpochybňovány, ale dochází i k jejich ztrátě. Mění se nejen vnímání okolního světa, ale formují se nové postoje. V této době dochází k vytváření a vědomému využívání abstraktního myšlení.

Pubescenti jsou postupně schopni dívat se na věci z různých úhlů pohledu. Uvažují systematicky, své myšlenky jsou schopni kombinovat a integrovat. Začínají vynášet morální hodnocení a soudy. I to vede k častějšímu výskytu konfliktů se svým okolím.

Obecně je puberta považována za nejbouřlivější období života. Je pro ni charakteristický individualismus, uzavřenost a časté střídání nálad. V pubertě hledá dospívající vlastní sebepojetí. Jeho očekávání, postoje a hodnocení sama sebe se dostávají do konfliktu s dosavadní zkušeností. V období puberty dochází k velkému množství změn, a to jak fyzických, tak psychických. Ty vedou k velkým nejistotám a pochybnostem, především o sobě samém, o své pozici ve společnosti (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006; VÁGNEROVÁ, 2005; ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, 2003).

2.1 Fyziologické změny

Fyziologické změny mají za následek větší oslabení organismu. Často tak dochází k zvýšení tělesné a duševní únavy a k nevyrovnanosti.

„Tělesné, psychické a sociální změny v období dospívání probíhají do jisté míry souběžné a navzájem závislé. Změny spojené s pohlavním zráním mohou působit nejen přímým vlivem výrazných hormonálních pochodů na nervový systém, ale nepřímo tím, že mladistvý pozoruje změny na svém těle i změny v přístupu dospělých k němu a reaguje na to touhou po dospělejším postavení, ale i nejistotou,

popř. úzkostí“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 142).

Tělesné změny se projevují v růstu a zrání vnitřních pohlavních orgánů (vaječníky, varlata). Dostavují se první noční poluce (výron semene) a první menstruace. Nastává i vývoj druhotných pohlavních znaků jako růst ochlupení a prsou. U chlapců je patrný nárůst hlasivek u hrtanu, což má za následek mutaci hlasu. Další změny v proporcích těla se týkají rozšíření ramen u chlapců a boků u dívek. Růst boků a nohou nastává u obou pohlaví zvětšením vrstvy podkožního tuku, který u chlapců časem mizí, u dívek zůstává.

Samotné tělesné změny bývají zdrojem velkých nejistot. Pro období puberty je na rozdíl od mladšího věku charakteristické, že je mnohem větší pozornost věnována zevnějšku.

„Subjektivní význam zevnějšku v době dospívání vzrůstá. Projevuje se větší zaměřeností na vlastní tělo, jehož viditelná proměna pozornost dospívajícího přitahuje. Mnoho dospívajících, zejména dívky, se svým zevnějškem zabývá více než čímkoliv jiným, alespoň po určitou dobu“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 328).

Pro dospívající je velmi důležité, jak vypadají a jak je vnímají ostatní. Tělesná vyspělost však nemusí vždy odpovídat psychické zralosti a nezaručuje začlenění mezi dospělé. To se nejvíce projevuje v přijímání fyzických změn vlastního těla. Dívky sice oproti chlapcům stejného věku vypadají mnohem vyzráleji a bývají tak svým okolím i přijímány, přesto u nich nespokojenost s vlastním vzhledem hraje velmi výraznou roli v sebepřijímání. U chlapců bývá zdrojem nespokojenosti a nejistot pomalý výškový růst či nárůst svalstva. Všechny tyto změny mohou vést k emočnímu napětí a frustraci.

2.2 Proměna prožívání

Emoční krize je často spojována s pohlavním zráním. Proměny hormonálních funkcí vedou k větší labilitě, což má za následek nepřiměřené citové reakce na běžné podněty.

Změna emočního prožívání má za následek větší impulsivitu, nedostatek sebeovládání, přecitlivělost, náladovost. Reakce pubescentů jsou najednou výraznější, nápadnější, dochází k narušení mezilidských vztahů. Všechny projevy včetně nízké frustrační tolerance přispívají ke vzniku konfliktů. Nejistota, zranitelnost vedou

k přecitlivělosti a prudkým reakcím na chování ostatních lidí. Můžeme říci, že pro pubertu je charakteristická určitá míra vztahovačnosti, která pramení z emoční nejistoty přeměny dítěte v dospělého.

„Dospívající sám nerozumí tomu, co se s ním děje, vysvětlení hledá přirozeně především v tom, jak se k němu chová jeho okolí. U citlivějších jedinců se objevují poruchy soustředění (a zhoršení školního prospěchu, jež mívá ostatně více příčin), snadná unavitelnost, horší, méně klidný vydatný spánek, úzkost“ (ŘÍČAN, 2004, s. 177).

Na dospívajícího jedince se kladou nároky jako na dospělého, on však takováto očekávání není často schopen naplnit.

Na rozdíl od nižšího věku nedávají pubescenti tolik najevo své city. Jejich prožitky a změny nálad překvapují i je samotné. *„Jelikož neznají a nejsou schopni si vysvětlit jejich příčinu, reagují na své vlastní pocity jako na něco obtěžujícího, tj. podrážděně a rozmrzele“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 340).*

Převládá u nich obava ze ztrapnění, výsměchu a nepochopení. Pocit studu je v tomto věku vnímán jako slabost.

Svémi pocity se však intenzivně zabývají a přemýšlí o nich. Domnívají se, že nikdo jiný neprožívá to, co oni. Věří, že intenzita jejich pocitů, ať už příjemných, či nepříjemných, je zcela výjimečná a jedinečná.

Dospívající se stávají mnohem kritičtější ke svému okolí. Nechtějí přijímat moudra dospělých, polemizují s jejich pravdami. Jejich vztah ke světu i sobě samému se v období puberty mění. Odmítají původní identifikační vzory. Rozvíjí se jejich vlastní identita. Jedná se o zásadní změnu, která jim na jedné straně přináší značnou myšlenkovou autonomii, na druhé straně je však zdrojem jejich další nejistoty.

„I když pubescent má výkyvy nálad, emoční nestabilitu, přesto velmi závisí na tom, jak na jeho chování reagují dospělí“ (ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, 2003, s. 106).

2.3 Jak pubescent vnímá svou identitu

Už to není dítě, ale ještě ne dospělý, i tak by se dal charakterizovat pubescent. Začíná se lišit od svých mladších vrstevníků a postupně se přibližuje těm starším. Chce být jako oni, touží po tom, aby ho ostatní za dospělého považovali. Najednou

je pro něj důležité vědět, jak ho vidí druzí.

„*Pro pubescenta mají čím dál větší význam vrstevníci, kteří mají podobné problémy jako on a jsou ve vztahu k němu v rovnocenném postavení*“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 371).

Je pro něj nesmírně významné, zda ho jeho stejně staří kamarádi či spolužáci uznávají, zda mu dávají za pravdu, zda dají na jeho názory. To mu dává velmi silný pocit uspokojení. Ocenění a získání pozice mezi svými vrstevníky dává dospívajícím pocit vlastní důležitosti, vlastní hodnoty. Podle toho, jak ho ostatní vnímají, hodnotí i sám sebe. Hodnocení skupinou vrstevníků tak vytváří základ k vlastnímu sebehodnocení.

V období puberty dochází k rozvoji fantazie. Mění se způsob myšlení. Pubescent získává schopnost předpokládat věci, uvažovat hypoteticky. Jeho myšlení již není úzce svázáno s konkrétním místem, s konkrétní dobou. Může v duchu prožívat nepřeborné množství příběhů a událostí. Může snít. Fantazie pubescenty unáší nezávisle na denní době. Stále větší význam má pro pubescenty budoucnost, byť pro ně může být zdrojem nejistot. Svět fantazie tak pro ně může být jak základem tvořivosti, tak únikem před problémy, které ještě stále přesahují možnosti jejich pochopení (ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, 2003).

2.4 Vývoj formálních operací

Období pubescence je spojeno s mnoha změnami. Mění se i způsob uvažování. Pubescenti nejenže usilují poznat a chápat svět kolem sebe, ale již jsou schopni zamýšlet se, jaký je tento svět a jaký by mohl být. Na složitost života se však v tomto věku dívají stále ještě jednostranně. Teprve později přijdou na to, že se na věci, jevy, události lze dívat z různých úhlů pohledu. Proto jsou jejich soudy přímočaré, nekompromisní. Buď něco nekriticky obdivují, nebo odmítají. To se mimochodem potvrdilo i v mém šetření (na některá tvrzení respondenti odpovídali jednoznačně, například striktně nesouhlasili s tvrzením, že staří lidé zabírají místo mladším).

V mladším věku děti přemýšlejí o konkrétních věcech, období dospívání však s sebou přináší schopnost abstraktního myšlení. „*Charakteristické pro prepubertální věk je počínající přechod od konkrétních operací k formálním operacím, tedy*

počátek abstraktního myšlení, jehož vývoj se dokončuje v pubertě a adolescenci“ (ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, 2003, s. 103).

Pubescenti již jsou schopni vážně uvažovat o tom, co by bylo, kdyby. *„Klíčovou novinkou jsou formální operace. Myslet formálně znamená myslet nezávisle na obsahu“ (ŘÍČAN, 2004, s. 174).* Dokonce své hypotézy a představy považují za natolik důležité, že jsou o nich schopni vést vášnivé diskuse s dospělými. Mají tendenci svoji pravdu považovat za jediné správnou. Nechápou, proč dospělí řeší problémy tak složitě (např. když jsou senioři tak často nemocní, proč nezůstávají v nemocnicích, kde mají potřebnou péči?).

V některých případech jsou velmi radikální, vše je buď bílé, nebo černé. I tento postoj může být reakcí na jejich vnitřní nejistoty. Současně však jsou již schopni vcítit se do situace jiných, podívat se na svět jejich očima. *„Nástup formálních operací umožňuje také nový způsob morálního hodnocení – objevují se častěji mravní soudy, které berou ohled na druhého, z jehož zorného úhlu se teď jedinec dovede dívat i sám na sebe. Tak je možné větší uplatnění vzájemnosti (reciprocity) jako principu spravedlnosti. Nový způsob myšlení dovoluje pohlížet na sebe a na svůj život i na své pocity a myšlení jakoby zvnějšku, analyzovat je a kriticky posuzovat“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 152).*

Velkou roli v této v této době hraje tzv. skupinová identita. Pro pubescenty je charakteristické, že se identifikují s názorem jedné či více skupin, kamarádů, spolužáků. Názor ostatních ve skupině je pro ně jakoby důležitější, než ten vlastní. *„Jsou jeho generační skupinou, s níž sdílí názory, hodnoty a normy i preferovaný způsob života“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 371).* Od skupiny přijímají názory, způsob oblékání. Jestliže dominantní člen skupiny například tvrdí, že staří lidé jsou špinaví, či dokonce smrdí, pak ostatní ze skupiny si od nich štílivě odsedají, i když doma mají se svými prarodiči pěkný vztah. Zvyšuje to jejich pocit sounáležitosti. Chtějí někam patřit, někam, kde je berou, kde jsou ostatním partnerem, kde je nikdo neomezuje, kde mu naslouchají. Starší lidé jsou sice také ochotni jim naslouchat, ale nezřídka problémy dospívajících zlehčují, dokonce ironizují. Pak je pochopitelné, že mladí mají pocit, že dospělí je neberou dost vážně a dávají přednost svým vrstevníkům.

Je nasnadě, že v této situaci jsou mladí lidí velmi ovlivnitelní a zranitelní. Ne-

uvědomují si, že dominantní vliv skupiny ohrožuje jejich originalitu. Tlak sounáležitosti ke skupině může brzdit rozvoj jejich vlastní osobnosti. Na druhé straně však může skupina sehrát i pozitivní roli a dovést mladého člověka k hodnotám, které dříve ignoroval nebo přímo odmítal. Například skupina, která aktivně pomáhá starým lidem, může příznivě ovlivnit i takového člena, který se ke starým lidem choval nepřátelsky. Nemůže se chovat jinak, ostatní by ho nebrali, nebyl by pro ně atraktivní.

S tím do značné míry souvisí nárůst konfliktů i krize autorit. „*Konflikty vznikají většinou kolem specifických pravidel, zákazů a příkazů, které dospívající pokládá za neodůvodněné a příliš omezující*“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 154).

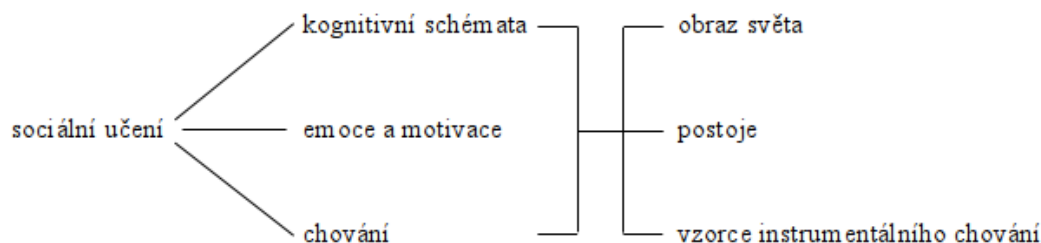
Dospělí a starší lidé pro pubescenty přestávají být někým, ke komu vzhlížejí, jejichž slovo platí. Nechtějí hrát podřazenou roli, nadřazenost autorit vnímají spíš jako demonstraci síly. Považují se za partnery dospělých. Povinnou úctu ke starším lidem odmítají. To se může negativně promítnout i do jejich vztahu ke starým lidem. V této souvislosti si je třeba uvědomit, že v tomto věku jsou mladí zaměřeni hodně na sebe sama. Každé zklamání prožívají bolestivě, i když navenek to nemusí dávat najevo. Podříditi se autoritě pro ně bývá složité, mají své vlastní názory a postoje, které chtějí uplatnit. A někdy velmi důrazně, až agresivně. Střetnutí s autoritou dospělého bývají impulzivní a vedou k množství nedorozumění a konfliktů. Právě impulzivnost a nepředvídatelnost reakcí bývá pro pubescenty typické.

2.5 Jak pubescent vnímá svou socializaci ve společnosti

Fyzické i psychické změny, které se v období puberty odehrávají v těle a myslí pubescentů, se musí nutně odrazit také ve změně chování ostatních k nim samým. Vzájemné působení člověka a společnosti je základem jeho socializace. „*Je to v podstatě proces sociálního učení, tj. učení, které se odehrává v sociálních situacích a vyžaduje osvojení žádoucích způsobů chování*“ (NAKONEČNÝ, 2009, s. 101).

Dospívající mohou socializaci vnímat jako nátlak, který je přetváří ne vždy k jejich spokojenosti. Přesto se mu musí podvolit, musí jednat podle pravidel, která uznává daná společnost. Na socializaci jedince se podílí v období puberty

ve velké míře skupina vrstevníků, která často převyšuje vliv dospělých. V poslední době mají podobně silný vliv sdělovací prostředky a sociální sítě. I ty přispívají k procesu socializace.

Obrázek 2: (NAKONEČNÝ, 2009, s. 103)

První, kdo ovlivňuje dítě, je jeho rodina. Je to zdroj jistoty a bezpečí, ale i místo, kde se učí žít s ostatními lidmi. A právě rodina je i prvním místem, kde se v době dospívání projevuje potřeba pubescenta osamostatnit se. Souvisí to s postupným vytvářením a uvědomováním si vlastní identity, která dospívajícího odlišuje od ostatních. Tento proces se nazývá individualizací.

2.6 Potřeby pubescentů

Jelikož je období puberty, vlivem mnoha změn, obdobím plným nových nejistot, mladý člověk potřebuje nějaký protipól k jejich vyvážení. „*Změna uvažování ovlivní i postoj k základním psychickým potřebám a způsob jejich uspokojování*“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 335).

Jednou ze základních psychických potřeb všech lidí je potřeba jistoty a bezpečí. U pubescentů je tato potřeba velmi výrazná, byť si ji plně neuvědomují, případně ji popírají. Základním zdrojem uspokojování této potřeby je rodina. V tom lepším případě v ní mladí lidé nacházejí určitou kotvu, útočiště, v tom horším se vzpírají tlaku dospělých nebo se snaží utéci, ať už v doslovném nebo přeneseném slova smyslu. Přitom právě pro zajištění pocitu jistoty je v období puberty důležité sice taktní, ale pevné a důsledné vedení při poskytnutí dostatečného prostoru pro vlastní rozhodování (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006).

Pozitivní roli v uspokojování potřeby jistoty a bezpečí mohou sehrát i prarodiče. To se pak může projevit i ve vztahu pubescentů ke starší generaci jako takové.

V období puberty je významným zdrojem pocitu jistoty a bezpečí také skupina vrstevníků. I když uspokojování této potřeby je ještě stále vázáno na minulost a přítomnost, dospívající se postupně musí začít zaměřovat i na svou budoucnost. To s sebou nese zvýšenou míru nejistoty. Rozhodování o svém budoucím povolání, o další vzdělávací cestě je v tomto období sice ještě těsně spojeno s akceptováním názoru rodičů, přesto i zde se projevuje vliv spolužáků a kamarádů (např. můj nejlepší kamarád jde na gymnázium, půjdu i já).

O své budoucnosti doposud nemuseli přemýšlet. Nemuseli přijímat rozhodnutí, která budou mít na jejich další život zásadní dopad. Budoucnost pro ně může být zdrojem naděje, ale i obav a nejistot. Přesto právě to, že dospívající uvažuje o svých budoucích vyhlídkách a možnostech, jej v jeho vývoji posunuje dál.

Spolu s uvědomováním si budoucích životních perspektiv nabývá u pubescentů na významu potřeba seberealizace. „*Potřeba seberealizace nabývá nový význam, kdy dospívající uvažuje o svých budoucích možnostech a perspektivách*“ (VÁGNEROVÁ, 2005, s. 335). Mladí lidé vnímají, že to, co se jim dnes nedaří, s čím nejsou spokojeni, se v budoucnu může změnit. Mohou získat (ale i ztratit) nové postavení, může přijít úspěch (ale i pád). Potřeba ocenění ze strany vrstevníků, potřeba být oblíbený je stále velmi vysoká. Důvěra ve vlastní síly a schopnosti se v období puberty teprve rodí. Přesto potřeba vlastní seberealizace sílí a začíná se podílet na vytváření sebevědomí mladého člověka.

3 Charakteristika vývojového období stáří

Stárnutí je přirozený biologický proces, jemuž se v přírodě nevyhne žádný živý organismus. U člověka se stárnutí projevuje především úbytkem fyzické zdatnosti, zhoršenou schopností přizpůsobovat se novým podmínkám a narůstajícím množstvím tělesných vad.

Pod pojmem stárnutí se rozumí souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti a které kulminují v terminálním stádiu až ve smrt (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006).

Stáří je další vývojová etapa života člověka, kdy je kladen velký důraz na psychosociální rozvoj osobnosti. Díky soužití několika generací ve společnosti a prodlužování délky lidského života dochází k velkému osobnímu růstu (KLEVE-TOVÁ a DLABALOVÁ, 2008).

Koho považujeme za starého člověka? Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Ostatně, to ukázal i můj výzkum, kdy jsem se respondentů ptal, kdo je podle nich starý – viz příloha III/5. Někteří autoři rozdělují toto období podle věku na rané 60 – 80 let a pokročilé stáří od 90 nebo 100 let (GRUSS, 2009, s. 9) jiní na rané 60 až 75 let a pravé stáří od 75 let (VÁGNEROVÁ, 2000). Světová zdravotnická organizace (WHO) jej člení do tří kategorií – rané stáří senescence – 65–74 let, vlastní stáří – senium – 75–84 let a dlouhověkost, patriarium – 90 let a více (HOLMEROVÁ aj., 2007)

To však není úplně podstatné. Podstatné je, nakolik se člověk starým cítí. Stárnutí je velmi individuálním procesem, jeho příznaky se projevují u různých lidí v různém věku různě intenzivně. „*Stáří je zároveň tělesný, psychický, sociální a duchovní jev*“ (GRUSS, 2009, s. 11).

I v této etapě života dochází jak k fyzickým, tak psychickým změnám. I když se díky pokroku v medicíně prodlužuje délka života, lidský organismus postupně slábne. To je i přes individualizaci procesu stárnutí objektivní faktor. S nemocemi, které starého člověka postihují, se vyrovnává hůře než mladší člověk, stupeň opotřebení organismu má vliv jak na samotný průběh choroby či úrazu, tak na rekonvalescenci.

Fyzické změny vedou u starých lidí, podobně jako u pubescentů, k nejistotě a

obavám z budoucnosti. Dosud zcela soběstační lidé se postupně stávají závislími na ostatních. Zrazuje je paměť, jejich smysly ztrácejí svoji původní ostrost. To, co dříve udělali za několik minut, jim nyní trvá podstatně déle. Snižuje se pružnost cév, častěji dochází k úrazům, rychleji se unaví. Zranitelnost jejich těla se odráží i ve zranitelnosti jejich psychiky.

Zhoršení paměti je pro období stáří charakteristické, především paměti pro nové vjemy (tzv. krátkodobá paměť). Události uložené v dlouhodobé paměti, zážitky dávno minulé zůstávají většinou v paměti dobře uchovány. Vzpomínky však bývají obsahově a emočně zkresleny. Prožitky minulé jsou obecně hodnoceny spíše pozitivně a starý člověk lpí, pro mladé lidi často až nepochopitelně na tom, čím byl a co měl, ať už je to postavení, majetek, zvyklosti nebo získané výsady. Většinou jde o určitou obranu proti pocitu ohrožení ze strany mladších, která je však z neporozumění hodnocena jako nepříznivá charakterová vlastnost.

3.1 Prožívání emocí ve stáří, citové vztahy

Míra prožívání emocí nabývá ve stáří poněkud jiných hodnot. Citové prožívání se stává méně bezprostředním a snižuje se jeho intenzita. Zůstává snadné nadschnout se pro nové, a přesto současně řadu situací dokáží starší lidé hodnotit klidněji a racionálněji. „Z počátku stáří bývá ještě velmi silná potřeba seberealizace, potřeba být užitečný pro druhé“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 207). S přibývajícím věkem vystupuje do popředí potřeba většího emočního zakotvení a pozitivního přijetí v okruhu blízkých osob.

S věkem také klesá duševní nevyrovnanost, člověk se stává emočně stabilnějším, ale často i lhostejnějším vůči vnějšímu světu. To se může projevat větším klidem a trpělivostí, ale někdy také nezájmem o osudy druhých lidí (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006).

Stáří s sebou přináší snížení příjmů a ztrátu přátel z bývalého pracoviště. Objevuje se pocit zbytečnosti, osamocení, malomyslnosti. Senioři jsou často velmi hrdí lidé, kteří ve své době byli úspěšní, kteří dokázali prosazovat své myšlenky a nápady, jejichž příkazy ostatní poslouchali. O to více je nejistota spojená s vyšším věkem determinuje.

I když se obecně u seniorů zvyšuje míra tolerance a trpělivosti, vnímání vlastní

bezmocnosti může vést k pesimismu, nevrlosti a sebelítosti. To vše je třeba mít na paměti, když sledujeme vztah mladé generace k té starší. V období puberty si mladí neuvědomují všechny souvislosti, a proto jen těžce chápou, proč jsou staří lidé někdy tak kritičtí, proč je pořád napomínají atd. Právě takovéto nepochopení vede ke konfliktům. Pocit nestability a nejistoty je charakteristický pro obě skupiny, byť jejich nejistota má odlišné kořeny.

3.2 Osobnost, životní strategie starých lidí

Osobnost člověka, tedy celistvost jeho psychických vlastností, je výsledkem celého předchozího vývoje, ale i současné adaptace na nevyhnutelné obtíže vyššího věku. Podle Gabriela Tardy z r. 1964 je osobnost individuální jednotou člověka. Je to jednotka jeho duševních vlastností a dějů, založená na jednotě těla a utvářená a projevující se v jeho společenských vztazích. Hans Eysenck vnímá osobnost jako víceméně stabilní a trvalou organizaci charakteru, temperamentu, intelektu a fyziky jedince, determinující její jedinečné přizpůsobení jejímu okolí. „*Osobnost je nejsložitější a nejtajemnější jsoucno na zemi*“ (cit. dle SMÉKALA, 2002, s. 11).

Podle schopnosti přizpůsobování se problémům stáří můžeme rozlišit několik typů osobnosti starého člověka. Vyčleňme několik druhů či spíše strategií vyrovnávání se s vlastním stářím.

Někteří senioři zůstávají do pozdního věku velmi aktivními. Neuzavírají se do sebe, zajímají se o dění ve společnosti, jsou v častém kontaktu se svými přáteli či rodinou, přinášejí radost do života sobě i svým blízkým. Se stářím se vyrovnávají bez větších problémů.

Jiní však rezignují na vlastní síly. Spoléhají se na pomoc jiných, dokonce ji urputně vyžadují, byť mají ještě dostatek energie postarat se o sebe. Pak záleží na jejich dospělých a také již stárnoucích dětech, zda a v jaké míře jim tuto pomoc poskytnou. Druhou variantou je pomoc institucí a státu či soukromých poskytovatelů služeb.

Nejistota pramenící ze zhoršení sociálního postavení, ze zdravotních potíží a obav z budoucnosti se může projevovat v obranné reakci seniorů. Někteří z nich trvají na důsledném dodržování rodinných zvyklostí a rituálů, jen aby nemuseli

myslet na své vlastní problémy.

Mezi starými lidmi najdeme i takové, kteří se se stárnutím vyrovnávají s velkými potížemi. Chovají se nepřátelsky, neustále si na něco stěžují, jsou nevrlí, stále mají špatnou náladu. Sami za nic nemohou, za všemi problémy vidí ostatní lidi či nepříznivý osud. Jsou nepřející a někdy dokonce ke svému okolí i agresivní.

V některých případech agresivitu obracejí sami proti sobě. Z projevů stáří mají strach, ze všeho viní sami sebe. Celý svůj život hodnotí jako nezdár a smrt očekávají jako vysvobození (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006).

3.3 Sociální zařazení, role starých lidí v rodině, ve společnosti

V prarodičích dítě poznává model starších lidí a to mu dovoluje, aby se vyprostilo z úzkého společenského rodinného stereotypu. Díky tomuto vztahu se učí poznávat potřeby starších lidí a získává empatii pro jejich osobní životní situace. Když babička s dědou hovoří s dítětem o dětství jeho rodičů, napomáhají tak k vytváření velmi důležité rodinné historie. Prarodiče mohou doplňovat citové a intelektuální polohy, které jsou velmi důležité pro zdravý a hodnotný vývoj dítěte.

Prarodiče mohou také pomáhat v období, kdy dítě začíná dospívat a dostává se do opozice k dospělým. Jejich životní zkušenost a nadhled může v konfliktních situacích odlehčit situaci a přispět ke zmírnění rozporů mezi dospívajícím a jeho rodiči. V této době mohou prarodiče citově pomoci oběma stranám.

Nezastupitelná role starších lidí je role výuková. Staří lidé nás mladší učí nejen tím, co o minulosti vyprávějí, ale i tím, že nám předávají i hlubší hodnoty a postoje. Konec konců učí nás i svou smrtí, kdy si náhle o něco víc uvědomíme svou vlastní smrtelnost, svou odpovědnost k rodině, svým blízkým i ke společnosti.

3.4 Potřeby seniorů

Tak jako u pubescentů, i u seniorů je nejvýznamnější psychickou potřebou uspokojení pocitu bezpečí a jistoty. I jim ji nejčastěji přináší rodina. Je tu však zásadní rozdíl, staří lidé jsou a chtějí být i nadále nezávislí na svých dětech. Přesto má

jejich vztah ke svým potomkům silný emotivní charakter. Chtějí být se svými blízkými v úzkém kontaktu, chtějí být pro ně užiteční. Vnímají je jako své „*po-kračování*“, tedy něco, co po nich zůstane. Zvolit správnou intenzitu vzájemných kontaktů není snadné. Potřeba seniorů setkávat se a zasahovat do života svých dospělých dětí a vnoučat se může velmi lišit od potřeby mladých. Správná míra je zcela individuální a ovlivňuje ji především „*míra kognitivní shody: v názorech, v hodnotách a postojích, ale i v uznávaných normách a z toho vyplývajících očekávání, která mohou být u příslušníků různých věkových kategorií rozdílná.*“ (VÁGNEROVÁ, 2007, s. 385).

Vztah prarodičů k jejich vnukům bývá velmi silný. Je úplně jiný, než měli ke svým dětem, když byli mladí. „*Zejména starší prarodiče svá vnoučata vítají a silně pozitivně svou roli prožívají. Dědečkové a babičky jsou ostatně (kromě otců) vůči malým dětem skutečně nejreaktivnější*“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 209).

Prarodiče se aktivně podílejí na výchově vnuků a vnuček od jejich narození. V období puberty se stávají katalyzátorem výbuchů nálad pubescentů, zklidňujícím faktorem v rodině. Bývají k nim tolerantnější, a proto si k nim dospívající nacházejí vztah. Není tomu však vždy. V některých rodinách jsou prarodiče svými dospělými dětmi zneužívány a vnuci tento vzor chování přebírají, což ovlivňuje jejich vztah ke stáří obecně. Děti a vnuci jsou součástí života seniorů. Jsou jejich naplněním, oporou, jsou zdrojem uspokojení jejich psychických potřeb.

Jak jsem již uvedl, za nejzákladnější psychickou potřebu je považována potřeba bezpečí. Pokud se člověk neorientuje, nepoznává věci kolem sebe, nezná lidi ve své bezprostřední blízkosti, cítí se ohrožen (VÁGNEROVÁ, 2007).

Staří lidé se potřebují cítit bezpečně především doma. Proto tak těžce nesou, když je někdo napadne nebo okrade v jejich vlastním bytě. Vnímají to nejen jako narušení jejich soukromí, ale i poškození jejich vlastní integrity. U seniorů se totiž zvyšuje potřeba důvěry a její zklamání má na jejich psychiku devastující vliv (HOLMEROVÁ aj., 2007)

Potřebu bezpečí může seniorům pomoci naplnit i komunita, skupina jejich vrstevníků. Starý člověk se častěji fixuje na toho, u koho nebo kde cítí bezpečí, pomoc a ochranu. Starý člověk potřebuje podporu personálu (v domově pro se-

niori) i blízkých, aby našel své nové místo.

Další psychickou potřebou je potřeba jistoty. Senioři si potřebují zachovat rituály, které dodržoval po většinu svého života. To se týká nejen rodinných tradic a oslav svátků, ale i postupů při osobní hygieně, stolování či oblékání (KLEVETOVÁ a DLABALOVÁ, 2008). Ale nejen to, potřebují i citové jistoty, které hledají u svých blízkých. Jejich děti a vnuci pro ně jsou potřebným citovým zázemím.

Pro dobrou psychickou pohodu je nezbytné, aby si senioři zachovali co nejpevnější kontakty se svým okolím. Potřeba podnětů je ve stáří velmi důležitá, protože staří lidé se cítí být spíše na okraji společnosti. Dostatek sociálních kontaktů přispívá ke zvýšení kvality života seniorů. Ty jim zajišťuje především jejich rodina, na kterou se více upínají. V tomto období života již nevyhledávají nové známé, pokračují spíše ve starých přátelstvích. S odchodem dřívějších přátel se však počet těchto kontaktů zmenšuje a člověk se může cítit osamělý. „*Pocit prázdnoty a izolace je jednou z častých zátěží stáří*“ (VÁGNEROVÁ, 2007, s. 345).

Potřebu lásky, přátelství, úcty a vzájemného porozumění vnímají staří lidé stejně intenzivně jako ti mladší. Možná i intenzivněji, protože cítí, že jsou již slabí, mají pocit bezbrannosti a zranitelnosti. Na jednu stranu chtějí být samostatní, soběstační, ale zároveň si uvědomují, že v mnoha ohledech jsou již závislí na pomoci ostatních. Zvyšuje se u nich potřeba harmonie mezi sebou a svým okolím. Jestliže je taková rovnováha narušena, vnímají to velmi citlivě. Díky ztrátě sociálních kontaktů dochází k pocitům ztráty a osamocení. Není náhodou, že právě po odchodu do důchodu si mnoho seniorů pořizuje domácí mazlíčky, kteří jim do určité míry kontakty s lidmi nahrazují. Také velmi pozorně sledují televizní zpravodajství a někteří z nich se čile pohybují na internetu. Dá se předpokládat, že potřeba sociálních kontaktů se v budoucnu bude stále více kompenzovat i ve virtuálním světě, v němž se již nyní tak bezstarostně pohybují jejich vnuci.

Pro seniory je důležitá potřeba udržet si nezávislost, svobodu rozhodování o svém životě, možnost samostatného jednání. Potřeba udržet si vlastní autonomii se však dostává do rozporu s nárůstem závislosti na ostatních lidech, na jejich pomoci. To někdy vede k pocitům méněcennosti, ke stresům i depresím. Jestliže však senior cítí, že mu ostatní naslouchají, že si váží jeho názorů a zkušeností,

zvyšuje se jeho sebeúcta, pocit užitečnosti i kvalita jeho psychického života.

Potřeba seberealizace se ve vyšším věku koncentruje především na rodinu. Svým dětem a vnukům mohou účinně pomáhat při domácích pracích, při doučování, hlídání malých dětí atd. Přesto existuje skupina seniorů, která je aktivní ve svém původním povolání, stále se vzdělává, přispívá do odborného tisku a realizuje se mimo rodinu. Tuto možnost a potřebu však nemá každý. „*Potřeba seberealizace může být ve stáří hůře saturována a obvykle také postupně klesá její význam, nebo se, s ohledem na možnosti aktuální situace, mění způsob jejího uspokojování*“ (VÁGNEROVÁ, 2007, s. 346). Bezprostředně po odchodu do důchodu je aktivita seniorů ještě poměrně vysoká. Hlavní motivací bývá možnost přivýdělků. Další je pak naplnění volného času smysluplnou činností. Proto jsou tolik v oblibě tzv. univerzity třetího věku či cestování.

Jestliže senior nenajde uspokojení v nějaké konkrétní činnosti, ať už v rodině, na zahrádce či v původní profesi, může nacházet uspokojení ve zdůrazňování svých minulých zásluh. Dochází k seberealizaci prostřednictvím vzpomínek. „*Jejich dosažené úspěchy v minulosti představují určitou jistotu, která je nezpochybnitelná, jelikož v minulosti reálně existovaly a nic na tom nemění ani fakt, že aktuální kompetence mohou být horší*“ (VÁGNEROVÁ, 2007, s. 346).

Senioři tak mohou podle svých možností, především zdravotních, ale i organizačních a finančních, naplňovat své potřeby včetně potřeby otevřené budoucnosti, byť již omezeně. Pozitivní přístup k životu jim pomáhá překonávat těžkosti spojené se stářím a dívat se do budoucnosti se životním optimismem. Ten spojují především se svými dětmi a vnuky (VÁGNEROVÁ, 2007).

Empirická část

4 Výzkumná otázka

Hlavním cílem této práce je zmapovat postoje žáků devátých tříd vůči starým lidem a pokusit se odpovědět na otázku, zda v současné době dochází k odcizení mladých lidí vůči starým lidem.

Původně jsem si chtěl pro své šetření nejdříve stanovit hypotézy, které bych následně potvrdil nebo vyvrátil. „*Hypotéza se stanovuje jako řešení problému, nebo vztahy mezi specifickými proměnnými, ponechává si charakter dohady, dokud se nenalezne evidence pro vyvrácení nebo podpoření její platnosti*“ (HENDL, 2006, s. 532). Od tohoto záměru jsem při analýze výsledků mého výzkumu upustil a interpretaci výsledků jsem pojal spíše exploračně.

Můj výzkum se ubírá především kvantitativním směrem. Nejprve jsem vypracoval dotazník, který jsem rozdělil do tří částí.

Cílem první, informativní části bylo získat informace o probandovi, jako je jeho věk, pohlaví, má-li dotazovaný prarodiče a od jakého věku vnímá člověka jako starého.

Druhá část dotazníku měla změřit, zda proband vnímá staré lidi kladně či záporně, a to na souboru dvaceti tvrzení, s nimiž respondenti mohli nebo nemuseli souhlasit.

Třetí část dotazníku byla zaměřena na měření vztahu pubescentů vůči starým lidem, a to na souboru deseti tvrzení.

V tvrzeních byly vyváženě zastoupeny jak kladné, tak záporné lidské vlastnosti, charakteristiky a situace. Respondent měl možnost vybrat jednoznačně potvrzující nebo odmítající odpověď, ale i takovou možnost, ke které se více nebo méně přiklání. Zároveň mohl zaškrtnout i odpověď nevím.

Kromě základní otázky mě zajímalo i to, zda pohlaví respondentů a fakt, že mají vlastní prarodiče, má vliv na jejich vztah ke starším lidem.

4.1 Výzkumný vzorek

Pro zmapování situace, byť na malém zlomku populace, jsem si vybral žáky devátého ročníku základní školy pro jejich již vyzrálejší kognitivní schopnosti.

Probandi představující první polovinu zkoumaného vzorku jsou žáky Základní školy Profesora Švejcara na Praze 12. Škola byla otevřena v roce 1982 na nově vzniklém sídlišti Praha 4 – Modřany. Škola disponuje třiceti učebnami, a to i specializovanými, jakou je například počítačová učebna s internetem a výukovými programy, audio-video učebna, učebny s interaktivní tabulí, učebny specializované na výuku chemie a fyziky, výtvarný ateliér a keramická dílna. Žáci napříč ročníky navštěvují při nejrůznějších příležitostech nedaleký domov důchodců a škola má na tyto aktivity podle vedení školy kladnou odezvu.

Ve dvou devátých ročnících, v nichž probíhalo šetření, se učí 45 žáků.

Druhý měřený vzorek jsou žáci devátých tříd Základní školy, Na Smetance, Praha 2. Tato škola sídlí v budově postavené v roce 1888 na Královských Vinohradech. V Městské části Praha 2 patří mezi středně velké, nyní ji navštěvuje 372 žáků, kteří se učí v sedmnácti třídách.

Škola ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou aktivně vyhledává a sleduje žáky se specifickými poruchami učení. Tradičně vydává školní časopisy, jejich počet se v posledních letech rozšířil i o časopisy vydávané v cizích jazycích. Literární časopis Smetánek vychází již více než 25 let a mnohokrát získal nejvyšší ocenění v celostátních přehlídkách.

V průběhu školního roku jsou organizovány návštěvy divadel, koncertů, výlety do okolí Prahy. Ve škole funguje školní knihovna. Škola zajišťuje programy prevence proti projevům rasismu, netolerance a xenofobie. Pozornost je také věnována programu prevence proti zneužívání návykových látek.

Ve dvou devátých třídách, v nichž probíhalo mé šetření, se učí 39 žáků.

4.2 Metoda a průběh šetření

Pro své šetření jsem zvolil dotazníkovou metodu. Jedná se o jednu z nejpoužívanějších metod vzhledem k tomu, že má řadu výhod, jako je například zabezpečení anonymity respondentů, nízká časová náročnost sběru dat a následného vyhodnocení. Potencionálně skýtá také možnost oslovení většího množství respondentů.

Pro měření postojů je v odborné literatuře uváděna jako jedna z nejspolehlivějších technik tzv. Likertova škála. „*Likertova škála zjišťuje nejen obsah postoje, ale i jeho přibližnou sílu, stala se z ní velmi užitečná pomůcka pro výzkum postojů*“ (HAYESOVÁ, 2003, s. 112).

Pro Likertovu škálu je typická série výroků, ke kterým respondenti vyjadřují míru svého souhlasu či nesouhlasu. Obvyklé je použití pětibodové škály, kterou jsem pro svou jednoduchost a jednoznačnost zvolil ve znění: ano, spíše ano, nevím, spíše ne, ne.

Probandi odpovídali zaškrtnutím jednotlivých polí v dotazníku, ke kterým jsem dle předdefinované škály důležitosti dosazoval číslo odpovídající síle vnímání či vztahu. V předstihu jsem se osobně sešel s ředitelkami obou škol. Probral jsem s nimi etické zásady výzkumu především ve smyslu informovaného souhlasu, dále záměr mé práce a obsah dotazníku. Následně jsem jim předal sadu dotazníků pro všechny žáky 9. tříd, aby je dále postoupily učitelům v daných třídách. Dotazník vyplnilo 74 respondentů z 84 žáků devátých ročníků obou škol. Deset žáků chybělo. Dvanáct vyplněných dotazníků jsem musel vyřadit pro chyby či neúplnost údajů. Konečný počet vyhodnocených dotazníků je 62.

Vyplněné dotazníky jsem podle míry souhlasu či nesouhlasu převedl do statistické podoby a zaslal je doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc., vedoucímu mé práce. Ten je zpracoval pomocí počítačového programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Tento program pracuje kromě jiného s Pearsenovým korelačním koeficientem, který zjišťuje, jak těsná je vzájemná souvislost mezi jednotlivými proměnnými a také jaký má tato vzájemná souvislost směr. Podle Hendla je míra vztahu jednotlivých proměnných definována jako malá (korelační koeficient $r = 0,1$ až $0,3$), střední ($r = 0,3$ až $0,7$) a velká ($r = 0,7$ až 1) (HENDL, 2006). Podle Cohena je škála definována do $0,2$ jako slabý vztah, od $0,3$ jako střední, od $0,4$ jako poměrně silný a od $0,5$ jako silný (COHEN aj. 2003). Podle této škály jsem vyhodnocoval vzájemný vztah mezi tvrzeními, obsaženými v dotazníku.

4.3 Analýza a interpretace získaných dat

V první, informační části dotazníku jsem získaná data konfrontoval s tím, zda pohlaví respondentů a to, že mají vlastní prarodiče, ovlivňuje jejich vztah ke

starým lidem.

V měřeném souboru se nacházelo 28 chlapců a 34 dívek.

Podle Pearsenova korelačního koeficientu se neprokázalo, že by pohlaví respondentů mělo významný vliv na jejich postoj vůči starým lidem. Nicméně u tří tvrzení (tvrzení č. 6 z druhé části dotazníku – staří lidé jsou tolerantní, tvrzení č. 16 z druhé části dotazníku – staří lidé jsou líní a tvrzení č. 7 z třetí části dotazníku – staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz) se prokázala střední míra vztahu.

S tvrzením č. 6 (druhá část dotazníku) – staří lidé jsou tolerantní, se více ztotožnili chlapci nežli dívky. I tvrzení č. 16 (druhá část dotazníku) – staří lidé jsou líní, více potvrzovali chlapci nežli dívky. Že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) si myslí více chlapci nežli dívky.

Detailní data jsou k dispozici v příloze II v tabulce II.1 na straně VI.

Další otázka byla spojena s tím, zda to, že mladí lidé, mají vlastní prarodiče, má vliv na jejich vztah ke starým lidem. V měřeném souboru mělo prarodiče 48 respondentů a 14 ne.

Dle Pearsenova koeficientu nemá to, zda respondent má či nemá prarodiče, vliv na jeho vztah ke starým lidem. Jedinou výjimku bychom našli u tvrzení č. 8 (druhá část dotazníku) – staří lidé jsou bezbranní. Vztah mezi tím, zda respondent má či nemá prarodiče a tímto tvrzením se ukázal jako střední, u ostatních tvrzení byl vždy slabý. Je však třeba mít na zřeteli i fakt, že soubor neobsahoval dostatečný vzorek respondentů, kteří neměli prarodiče, proto výsledek měření není dostatečně průkazný.

Z výsledků šetření mimo jiné také vyplynulo, že rozdíl mezi postojem mladých lidí, docházejících do školy v centru Prahy a na sídlišti, je zanedbatelný. S jedinou výjimkou. Tvrzení č. 10 z druhé části dotazníku – staří lidé jsou hádaví, častěji podpořili žáci Základní školy Na Smetance. Dá se předpokládat, že jejich individuální zkušenost se starými lidmi je ovlivněna tím, že se se starými lidmi více setkávají například v městské hromadné dopravě při dojíždění do školy, kde může docházet častěji ke konfliktům. Oproti mladým lidem ze sídliště, kteří k dojíždění do školy městskou hromadnou dopravu tolik nevyužívají.

Detailní data jsou k dispozici v příloze II v tabulce II.2 na straně VII.

Nejzajímavější údaje, které vyplynuly ze šetření, se týkají vztahů mezi jednotlivými tvrzeními. Za použití Pearsenova korelačního koeficientu jsem porovnával tvrzení v jednotlivých částech dotazníku a zároveň vztah mezi jeho druhou (vnímání starých lidí) a třetí částí (vztah mladých lidí k seniorům).

4.3.1 Porovnání tvrzení obsažených ve druhé části dotazníku

Bylo nesmírně zajímavé a zároveň poučné porovnávat souvislosti mezi jednotlivými tvrzeními, které charakterizovaly vybrané vlastnosti starých lidí. Některá tvrzení prokázala širší souvislosti, například tvrzení, že staří lidé jsou protivní (tvrzení č. 3), koreluje hned s devíti tvrzeními a tvrzení, že staří lidé jsou vnímaví (tvrzení č. 18) souvisí se sedmi tvrzeními. Naopak tvrzení, že staří lidé jsou nepřející (tvrzení č. 7) a nevšímaví (tvrzení č. 5) prokázala nejmíň souvislostí s ostatními tvrzeními.

V následujícím textu jsou vybrána tvrzení se silným a poměrně silným vzájemným vztahem podle Pearsenova korelačního koeficientu. Některá tvrzení se navzájem podporují, jiná si naopak odporují.

Tvrzení, že staří lidé jsou protivní (tvrzení č. 3), podporovala také část respondentů, kteří souhlasili s tvrzením, že staří lidé jsou arogantní (tvrzení č. 2). Při samotném měření se však proti oběma výrokům postavila většina respondentů, to znamená, že tyto vlastnosti starým lidem přisuzuje jen menší část měřeného souboru, viz obrázek III.8 a III.7. Je zajímavé, že část respondentů, kteří souhlasili s tvrzením číslo tři, měla zároveň tendenci vyslovovat souhlas i s tvrzením, že staří lidé jsou vnímaví (tvrzení č. 18).

Toto tvrzení (že staří lidé jsou vnímaví) vyvolalo nejrozporuplnější souvislosti. Přitom míra nesouhlasu s tímto tvrzením byla jednoznačná, proti bylo 50 respondentů z 62. Podařilo se prokázat jeho souvislost jak s kladnými, tak zápornými charakteristikami starých lidí. Tvrzení, že staří lidé jsou vnímaví, korespondovalo s tvrzeními, že staří lidé jsou protivní (tvrzení č. 3), arogantní (tvrzení č. 2), bezohlední (tvrzení č. 12) a nešikovní (tvrzení č. 14) a nekorespondovalo s tvrzeními, že jsou přátelští (tvrzení č. 15), hodní (tvrzení č. 4) a trpěliví (tvrzení č. 20). Myslím, že respondenti chápali rozdílně význam slova „*vnímavý*“, což se projevilo v rozporuplnosti vnímání této charakteristiky.

Porovnávám další dvě tvrzení: staří lidé jsou hádaví (tvrzení č. 10) a staří lidé jsou spolehliví (tvrzení č. 9). Jestliže pro respondenty platí tvrzení, že staří lidé jsou hádaví, pak se méně přiklání k tvrzení, že staří lidé jsou spolehliví a spokojení (tvrzení č. 13). Mezi tvrzeními č. 10 a 9 a č. 10 a 13 existuje silný vztah. Není bez zajímavosti, že souhlas s tvrzením č. 10 vyslovila výrazná většina respondentů, viz obrázek III.15.

V jiném tvrzení, například že staří lidé jsou trpěliví (tvrzení č. 20), se prokázala silná a poměrně silná souvislost se dvěma tvrzeními: staří lidé jsou tolerantní (tvrzení č. 6) a staří lidé jsou spokojení (tvrzení č. 13). Můžeme z toho vyvodit, že mladí lidé, kteří vnímají staré lidi jako trpělivé, je ve větší míře vnímají také jako tolerantní a spokojené. Přitom více než polovina respondentů vnímá staré lidi jako trpělivé, naopak téměř třetina jako netrpělivé, viz obrázek III.25.

Je zajímavé, že ačkoli celkově se vnímání starých lidí potvrdilo jako pozitivní, statisticky významné korelace se projevily zejména u záporně vyznívajících charakteristik. Pro respondenty bylo zřejmě snazší se výrazněji vymezit proti předloženým negativním tvrzením o starých lidech na rozdíl od kladných. Možná se tak jen potvrdilo pravidlo, že se snáze kritizuje, než chválí.

Detailní data jsou k dispozici v příloze II v tabulkách II.3a a II.3b a v příloze III.

4.3.2 Porovnání tvrzení obsažených ve třetí části dotazníku

Tvrzení, že staří lidé by mladé neměli poučovat (tvrzení č. 2), koresponduje podle výsledků šetření s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7). Obě tvrzení zastává menšina respondentů (viz příloha – míra souhlasu a nesouhlasu s jednotlivými tvrzeními). Toto tvrzení je zároveň v opozici s dalšími: zkušenosti starých lidí mladým lidem pomáhají (tvrzení č. 6) a staří lidé jsou pro ně přínosem (tvrzení č. 8). Podle Pearsenova korelačního koeficientu byla síla této korelace střední.

Tvrzení, že staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je mladí pustí sednout (tvrzení č. 3), souvisí s tvrzením, že staří lidé si musí úctu mladých lidí zasloužit (tvrzení č. 5) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9). Ačkoli by se možná zdálo, že to nesvědčí o dobrém vztahu mladých lidí ke starým, cel-

kové výsledky ukázaly, že rozdíl mezi souhlasnými a nesouhlasnými stanovisky je velmi malý (pouze dva hlasy, viz obrázek III.28) a že názory na to tvrzení byly nejednotné. Což potvrzuje i vztah proměnných podle Pearsonova korelačního koeficientu, který byl jen střední.

Tvrzení, že staří lidé by měli pomáhat s výchovou mladých lidí (tvrzení č. 4), koreluje s tvrzeními, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají (tvrzení č. 6), že staří lidé jsou pro ně přínosem (tvrzení č. 8) a že staří lidé se s nimi mají často stýkat (tvrzení č. 10). Na tom se shodla většina respondentů. Vztah proměnných podle Pearsenova korelačního koeficientu byl střední.

Tvrzení, že staří lidé si naši úctu musí teprve zasloužit (tvrzení č. 5), souvisí s tvrzením, že staří lidé nemohou automaticky očekávat, že je pustíme sednout (tvrzení č. 3) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9). Reakce na první dvě tvrzení byly v podstatě vyrovnané, se třetím tvrzením však souhlasilo jen 13 respondentů, viz obrázek III.34. I v tomto případě byl vztah proměnných podle Pearsenova korelačního koeficientu střední.

Tvrzení, že zkušenosti starých lidí mladým pomáhají (tvrzení č. 6), koresponduje s tvrzením, že staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8). V tomto případě byla míra korelace vyšší, podle Pearsenova korelačního koeficientu byla silná. S tvrzením číslo 6 souvisí i tvrzení, že staří lidé mají pomáhat s jejich výchovou (tvrzení č. 4). Čím více respondenti volili souhlas s tím, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají, tím méně souhlasili s tvrzením, že staří lidé by nás neměli poučovat (tvrzení č. 2) a že společnost stojí zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7).

Tvrzení, že staří lidé stojí společnost moc peněz (tvrzení č. 7), souvisí s tvrzením, že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9) a že by mladé neměli poučovat (tvrzení č. 2). Mladí lidé, kteří souhlasí s tím, že staří lidé stojí společnost moc peněz, se spíše vyslovovali proti tvrzení, že zkušenosti starých lidí mladým pomáhají (tvrzení č. 6), že staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8) a že staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi (tvrzení č. 10). Těsněji mezi sebou souvisely tvrzení č. 7 a 9, a také 7 a 10, která vykazala silnou souvislost. Mezi ostatními byl vztah střední.

Tvrzení, že staří lidé jsou pro ně přínosem (tvrzení č. 8), koreluje s tvrzením,

že staří lidé mají pomáhat s výchovou mladých lidí (tvrzení č. 4), že zkušenosti starých lidí mladým pomáhají (tvrzení č. 6) a že staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi (tvrzení č. 10). Ti, co jsou přesvědčeni, že staří lidé jsou pro ně přínosem, tak méně volí možnost, že staří lidé by mladé neměli poučovat (tvrzení č. 2) a že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7).

Tvrzení, že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9), silně souvisí s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7). Další dvě souhlasná tvrzení s ním podle Pearsenova korelačního koeficientu souvisejí středně těsně, jde o tvrzení, že staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je mladí pustí sednout (tvrzení č. 3) a s tím, že staří lidé si úctu mladých musí zasloužit (tvrzení č. 5). Lidé, kteří spíše souhlasí s tvrzením číslo 9, méně často souhlasí s tvrzením, že staří lidé se mají stýkat s dětmi a mladými lidmi.

S tvrzením, že staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi (tvrzení č. 10), souhlasily tři čtvrtiny respondentů, viz obrázek III.35. Jejich názor koreluje se dvěma tvrzeními: staří lidé mají pomáhat s výchovou pubescentů (tvrzení č. 4) a staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8). Ti, co se ztotožnili s tvrzením č. 10, se spíše nepřikláněli k názoru, že staří lidé stojí společnost příliš mnoho peněz (tvrzení č. 7), a to v silné míře vzájemné souvislosti, a k názoru, že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9).

Detailní data jsou k dispozici v příloze II v tabulce II.4 v příloze III.

4.3.3 Porovnání tvrzení obsažených ve druhé a třetí části dotazníku

Nyní se dostávám k nejzajímavější a nejvíce vypovídající části mého výzkumu. Srovnání stanovisek respondentů a porovnání tvrzení, obsažených v druhé a třetí části dotazníku, dokumentuje vztah respondentů ke starým lidem a to, zda je vnímají pozitivně či negativně.

Tvrzení, že staří lidé jsou moudří (tvrzení č. 1 druhé části dotazníku), korelovalo ve střední míře vztahu s tvrzeními, že zkušenosti starých lidí nám pomáhají (tvrzení č. 6 třetí části dotazníku) a že staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku). Můžeme tedy obecně konstatovat, že mladí lidé, kteří si myslí, že staří lidé jsou moudří či spíše moudří, si budou myslet i to, že zkušenosti seniorů mají pro ně svůj význam a mohou pro ně být přínosem.

V tomto případě to potvrzuje kladné vnímání starých lidí.

Tvrzení, že staří lidé jsou arogantní (tvrzení č. 2 druhé části dotazníku), souviselo s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku). Prokázala se i opačná souvislost, a to s tvrzením č. 6 třetí části dotazníku – zkušenosti starých lidí nám pomáhají. Lze z toho vyvodit, že mladí lidé, kteří si myslí, že staří lidé jsou arogantní či spíše arogantní budou mít tendenci zastávat názor, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz a že staří lidé zabírají místo mladším. Naopak, ti, co si myslí, že zkušenosti starých lidí jim mohou pomáhat, si nebudou myslet, že staří lidé jsou arogantní. Více než polovina respondentů však s tvrzením, že staří lidé jsou arogantní, nesouhlasila, viz obrázek III.7, a proto můžeme říci, že se nepotvrdilo záporné vnímání starých lidí.

Tvrzení, že staří lidé jsou protivní (tvrzení č. 3 druhé části dotazníku), korelovalo s tvrzením, že staří lidé by nás neměli poučovat (tvrzení č. 2 třetí části dotazníku) a že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) – zde se prokázal střední vztah. S tvrzením, že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku) byla prokázána těsnější souvislost, podle Pearsenova korelačního koeficientu jde o poměrně silný vztah. Z druhé strany se projevila souvislost s tvrzením, že zkušenosti starých lidí nám pomáhají (tvrzení č. 6 třetí části dotazníku). V tomto případě lze dovodit, že mladí lidé, kteří si myslí, že staří lidé jsou protivní či spíše protivní, si budou zároveň myslet i to, že staří lidé by je neměli poučovat, že společnost stojí zbytečně moc peněz a že mladším zabírají místo. Naopak, toto si nebudou myslet lidé, kteří si uvědomují, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají. Jen mírná většina respondentů s tvrzením, že staří lidé jsou protivní, nesouhlasila, a proto v tomto případě nelze jednoznačně potvrdit kladné či záporné vnímání starých lidí.

Tvrzení, že staří lidé jsou nevšímaví (tvrzení č. 5 druhé části dotazníku), které podporuje negativní vnímání seniorů, bylo v opozici k tvrzení, že staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je mladí lidé pustí sednout (tvrzení č. 3 třetí části dotazníku). Můžeme z toho dovodit, že mladí lidé, kteří si myslí, že staří lidé jsou nevšímaví, si nemusí myslet i to, že je jejich povinností je automaticky

pustit sednout. I když většinou souvisí negativní vnímání starých lidí s negativním postojem k nim, nemusí tomu tak být vždy.

Tvrzení, že staří lidé jsou bezbranní (tvrzení č. 8 druhé části dotazníku), prokázalo souvislost s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku). V tomto případě jde však o protikladnou souvislost. Názor, že staří lidé jsou bezbranní, nevede k závěru, že senioři zabírají místa mladším a že společnost stojí příliš mnoho peněz. V tomto případě jde o potvrzení pozitivního vztahu ke starým lidem.

Tvrzení, že staří lidé jsou spolehliví (tvrzení č. 9 druhé části dotazníku), korespondovalo s tvrzením, že staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku). Tato tvrzení byla vzájemně ve středně silném vztahu, potvrzují tedy kladný vztah mladých lidí ke starým.

Tvrzení, že staří lidé jsou hádaví (tvrzení č. 10 druhé části dotazníku), prokázalo protikladnou souvislost s tvrzením, že zkušenosti starých lidí nám pomáhají (tvrzení č. 6 třetí části dotazníku). Můžeme z toho vyvodit, že mladí lidé, kteří si budou myslet, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají, si budou méně myslet, že staří lidé jsou hádaví. Pro tvrzení, že staří lidé jsou hádaví, se sice vyslovila nadpoloviční většina respondentů, na druhé straně drtivá většina respondentů zastává názor, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají. Korelační koeficient potvrdil středně silný vztah mezi těmito dvěma tvrzeními. Proto i v tomto případě se lze domnívat, že jde o potvrzení kladného vztahu mladých lidí ke starým.

Tvrzení, že staří lidé jsou bezohlední (tvrzení č. 12 druhé části dotazníku), ukázala protikladné spojení s tvrzeními, že zkušenosti starých lidí mladším pomáhají (tvrzení č. 6 třetí části dotazníku) a že staří lidé jsou pro ně přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku). Přitom tvrzení číslo dvanáct podle Pearsenova korelačního koeficientu souviselo poměrně silně s tvrzením číslo šest. Lze z toho dovodit, že mladí lidé, kteří budou přesvědčeni, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají a navíc, že staří lidé jsou pro ně i přínosem, se budou méně ztotožňovat s názorem, že staří lidé jsou bezohlední. Navíc tvrzení, že staří lidé jsou bezohlední, podpořilo jen 14 % respondentů, viz obrázek III.17. To potvrzuje kladný vztah mladých lidí ke starým.

Tvrzení, že staří lidé jsou nešikovní (tvrzení č. 14 druhé části dotazníku), korespondovalo s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku). Pearsenův korelační koeficient přitom potvrdil, že těsnější vztah je mezi tvrzením číslo čtrnáct a číslo sedm (silný vztah). Mohli bychom z toho dovodit, že jestliže si někdo myslí, že staří lidé jsou nešikovní, bude náchylný si i myslet, že staří lidé stojí společnost moc peněz a že zabírají místo mladším. Není to však tak jednoduché. Toto tvrzení totiž souviselo i s protikladnými tvrzeními: staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku) a staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi (tvrzení č. 10 třetí části dotazníku), přitom těsnější souvislost (poměrně silná) se prokázala s tvrzením číslo deset. Lze předpokládat, že lidé, kteří se přiklánějí k těmto dvěma tvrzením, častěji nebudou souhlasit s tím, že staří lidé jsou nešikovní. Tyto nejednoznačné výsledky šetření možná souvisejí i s tím, že téměř třetina respondentů neměla na tvrzení, že staří lidé jsou nešikovní, vyhraněný názor a odpovídala neví, i když 58 % z nich s ním nesouhlasilo, viz obrázek III.19. V tomto případě nelze učinit jednoznačný závěr, zda mladí lidé mají kladný či záporný vztah k seniorům.

Tvrzení, že staří lidé jsou přátelští (tvrzení č. 15 druhé dotazníku), bylo v opozičním vztahu k tvrzení, že staří lidé si musí naši úctu zasloužit (tvrzení č. 5 třetí části dotazníku) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku). Lze z toho vyvodit, že mladí lidé, kteří si nemyslí, že staří lidé si jejich úctu musí teprve zasloužit a že jim zabírají místo, jsou více nakloněni názoru, že staří lidé jsou přátelští. Souhlas s tím, že staří lidé jsou přátelští, vyslovilo více než 80 % respondentů, viz obrázek III.20. To potvrzuje kladný postoj mladých lidí ke starým.

Tvrzení, že staří lidé jsou líní (tvrzení č. 16 druhé dotazníku), korespondovalo s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku). V tomto případě lze usoudit, že mladí lidé, kteří budou tvrdit, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz, budou zároveň příznivě nakloněni názoru, že staří lidé jsou líní a obráceně. Přesto to nesevčí o záporném vztahu respondentů ke starým lidem, neboť s tím, že staří lidé jsou líní, souhlasilo jen šest respondentů, tedy něco přes 9 %, viz obrázek III.21.

Tvrzení, že staří lidé jsou nepřátelští (tvrzení č. 17 druhé části dotazníku) korespondovalo s tvrzením, že staří lidé učí mladší respektu a úctě (tvrzení č. 1 třetí části dotazníku). Je velmi zajímavé, že respondenti, kteří se přiklánějí k postoji: staří lidé jsou nepřátelští, mají zároveň tendenci souhlasit s tvrzením: staří lidé učí mladší respektu a úctě. Pro tvrzení z druhé části dotazníku se souhlasně vyslovilo tři čtvrtě dotázaných, což značí záporné vnímání starých lidí. S tvrzením z třetí části dotazníku souhlasilo 90 % dotázaných, což zase naopak jednoznačně poukazuje na kladný vztah ke starým lidem. Tato protikladná tvrzení byla ve středně těsném vztahu a vzájemně spolu souvisejí. A to zřejmě tak, že v situacích, kdy staří lidé mladým předávají své zkušenosti, které se týkají respektu a úcty, to pro mladé nemusí být moc příjemné a jejich chování mohou vnímat spíše jako nepřátelské.

Tvrzení, že staří lidé jsou vnímaví (tvrzení č. 18 druhé dotazníku), bylo v opozici ke tvrzením, že zkušenosti starých lidí mladým pomáhají (tvrzení č. 6 třetí části dotazníku) a že staří lidé jsou pro ně přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku), ale zároveň korespondovalo s tvrzeními, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) a že zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí části dotazníku). Podle výsledků měření by tedy lidé, kteří se přiklánějí k tomu, že staří lidé jsou vnímaví, by mohli mít tendenci vnímat staré lidi jako ty, kteří stojí společnost zbytečně moc peněz a že mladým zabírají místo. A naopak, ti, co si to nemyslí, že staří lidé jsou vnímaví, spíše souhlasí s názorem, že zkušenosti starých lidí jim pomáhají a že jsou pro ně přínosem. Podle původních předpokladů mělo toto tvrzení (staří lidé jsou vnímaví) potvrdit kladné vnímání starých lidí, ale měření ukázalo, že 80 % respondentů s tímto tvrzením nesouhlasí, viz obrázek III.23, což se odrazilo i v propojení s tvrzeními obsaženými ve třetí části dotazníku. Podle mého názoru respondenti nebyli schopni přesně definovat význam slova vnímavý, nebo tvrzení nebylo v dotazníku správně formulováno (lepší formulace by například mohla znít: staří lidé vnímají potřeby mladých lidí).

Tvrzení, že staří lidé jsou lhostejní (tvrzení č. 19 druhé dotazníku), korespondovalo s tvrzením, že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku) a že staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9 třetí

části dotazníku). Můžeme tudíž předpokládat, že mladí lidé, kteří budou staré lidi vnímat spíše jako lhostejné, budou ochotněji souhlasit s tím, staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz a že zabírají místo mladším. To potvrzuje i souvislost s jiným, protichůdným tvrzením, že staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku), protože tito lidé budou mít tendenci si myslet, že staří lidé pro ně přínosem nejsou. To se však týká menší části respondentů, podle šetření s názorem, že staří lidé jsou lhostejní, souhlasilo jen 13 % respondentů, viz obrázek III.24.

Tvrzení, že staří lidé jsou trpěliví (tvrzení č. 20 druhé dotazníku), bylo v souladu s tvrzením, že staří lidé nás učí respektu a úctě (tvrzení č. 1 třetí části dotazníku) a že jsou pro mladé lidi přínosem (tvrzení č. 8 třetí části dotazníku). Mezi tvrzením číslo dvacet a tvrzením číslo jedna byl prokázán poměrně silný vztah, souvislost mezi nimi tedy byla podle Pearsenova korelačního koeficientu těsnější než s ostatními tvrzeními. Zároveň bylo toto tvrzení v opozici s tvrzeními, že staří lidé si musí naši úctu zasloužit (tvrzení č. 5 třetí části dotazníku) a že staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7 třetí části dotazníku). I to potvrzuje kladný postoj ke starým lidem, neboť lidé, kteří si myslí, že si staří lidé musí úctu mladých zasloužit a že stojí společnost zbytečně moc peněz, se spíše přiklání k tomu, že staří lidé trpěliví nejsou.

Při porovnání jednotlivých tvrzení ze třetí části dotazníku s celým souborem tvrzení obsažených ve druhé části dotazníku se ukázalo, že čtyři tvrzení třetí části dotazníku jsou vzhledem ke druhé části pro šetření významná. Tvrzení, že zkušenosti starých lidí nám pomáhají (tvrzení č. 6), staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz (tvrzení č. 7), staří lidé jsou pro mladé přínosem (tvrzení č. 8) a staří lidé zabírají místo mladším (tvrzení č. 9).

Detailní data jsou k dispozici v příloze II v tabulce II.5 a v příloze III.

Diskuse

Pro své šetření jsem si zvolil kvantitativní metodu sběru dat. Až při jejím vyhodnocování jsem si uvědomil, jak důležité je sestavení skutečně kvalitního dotazníku, protože od toho závisí výsledek celého výzkumu. Myslím, že se mi vcelku podařilo jednotlivá tvrzení, s nimiž respondenti vyslovovali souhlas či nesouhlas, formulovat dostatečně jasně a jednoznačně. Přesto u jednoho tvrzení (staří lidé jsou vnímaví) se ukázalo, že je respondenti zcela nepochopili, což se projevilo v rozporuplnosti vnímání této charakteristiky. Došel jsem k závěru, že jiná formulace, například staří lidé vnímají potřeby mladých lidí, by lépe vyhovovala úrovni chápání žáků devátého ročníku základních škol.

Jedním z nejzajímavějších výsledků šetření pro mne bylo zjištění, že ačkoliv někteří respondenti vnímali staré lidi jako nepřátelské, přesto připouštějí, že staří lidé mladé učí respektu a úctě. Ukázalo se tak, že některé výroky, které se navzájem vylučují, spolu mohou velmi těsně souviset.

Vzorek respondentů byl vzhledem k charakteru bakalářské práce poměrně malý. Ve své další práci bych chtěl pracovat s větším počtem respondentů, aby výsledky byly více průkazné.

Závěr

Touto bakalářskou prací jsem chtěl přispět k tématu stáří a vztahů mezi mladou a starší generací. I když jsem toto téma nemohl obsáhnout v celé jeho složitosti a v mé práci se jistě najdou nedokonalosti, přesto věřím, že přináším nové podněty k pochopení vztahu mezi oběma generacemi a ke zviditelnění problematiky stáří. Mnohému jsem se na této práci naučil a věřím, že její výsledky budou pro mnohé zajímavé. Jsem totiž přesvědčen, že jen v případě, že společnost bude znát a akceptovat postoje a názory mladých lidí a zároveň vnímat potřeby seniorů, může úspěšně čelit problémům spojeným se stárnutím populace.

Předmětem bakalářské práce jsou vztahy dospívajících mladých lidí k seniorům. V teoretické části se zabývám hodnotami a postoji obecně, jejich funkcemi, vlastnostmi a změnami. Soustředil jsem se i na objasnění vývojového období puberty (fyziologické změny, proměny prožívání, vnímání vlastní identity, proces socializace) a na období stáří (jak se stárnutí projevuje, životní strategie seniorů, jejich potřeby, sociální zařazení, prožívání emocí). Mým cílem bylo hlouběji proniknout do podstaty popisovaných a zkoumaných jevů.

Empirická část je věnována kvantitativnímu šetření. Z mého výzkumu vyplynulo, že žáci devátých ročníků základní školy mají dobrý a spíše dobrý vztah ke starým lidem, že na jejich postoje nemá vliv pohlaví ani to, zda mají či nemají vlastní prarodiče. Zajímavé bylo zjištění, že o něco kritičtější byli žáci ze školy v centru Prahy. Došel jsem k závěru, že je to způsobeno častějšími kontakty se starými lidmi nejen v obchodech a nákupních centrech, ale například i ve veřejné dopravě při dojíždění do školy. K zevšeobecnění tohoto závěru by zřejmě bylo nutné provést nové šetření, které je však již nad rámec této bakalářské práce.

Problematice vztahů mezi mladými a starými lidmi bych se chtěl věnovat i v budoucnosti a více se zaměřit na to, z čeho jejich hodnoty a postoje vycházejí, co je jejich zdrojem.

Použité informační zdroje

- ATKINSON, Rita L. aj. 2003. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Vyd. Praha: Portál, 2003. Překlad HERMAN, Erik, PETRŽELA, Miroslav a BREJLOVÁ, Dagmar. ISBN 80-717-8640-3.
- COHEN, Jacob et al. 2003. *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences*. 3rd ed. Mahwah (N.J. USA): Lawrence Erlbaum, 2003. ISBN 08-058-2223-2.
- ČAČKA, Otto. 2002. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich auto-diagnostika*. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-723-9107-0.
- EUROSTAT, EUROPEAN COMMISSION, EUROPEAN UNION. 2011. *Active ageing and solidarity between generations: A statistical portrait of the European Union 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. ISBN 978-927-9215-070.
2013. Evropané stárnou, stále více se rozvádějí a rádi žijí sólo. *Právo*. 2013, s. 18. 2012-03-30. ISSN 1211-2119.
- GRUSS, Peter, ed. 2009. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.
- HAYESOVÁ, Nicky. 2003. *Základy sociální psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. Přel. ŠTĚPÁNKOVÁ, Irena. ISBN 80-717-8763-9.
- HENDL, Jan. 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a meta-analýza dat*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-736-7123-9.
- HEWSTONE, Miles a STROEBE, Wolfgang. 2006. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- HOLMEROVÁ, Iva, JURAŠKOVÁ, Božena a ZIKMUNDOVÁ, Květuše. 2007. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 3. přepr. a doplň. Vyd. Praha: EV public relations, 2007. ISBN 978-80-254-0179-8.

- KLEVETOVÁ, Dana a DLABALOVÁ, Irena. 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-802-4721-699.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. 2006. *Vývojová Psychologie*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- NAKONEČNÝ, Milan. 1995. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.
- NAKONEČNÝ, Milan. 2009. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- ŘÍČAN, Pavel. 2004. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8829-5.
- SMÉKAL, Vladimír. 2002. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister, 2002. ISBN 80-85947-80-3.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. 2003. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. 2005. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VELEHRADSKÝ, Antonín aj. 1978. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha: Svoboda, 1978.
- VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Internetové zdroje

- Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci!* [online], [cit. 2013-03-30]. Dostupný z WWW: <http://www.facebook.com/pages/Jejich-rev%C3%ADrem-je-Kaufland-jejich-tempo-je-vra%C5%BEedn%C3%A9-D%C5%AECHODCI/374249636212>.
- PLISCHKE, Simona Ely. 2006. *Česká republika pod palbou čísel aneb rodná hrouda v kostce* [online], 2006 [cit. 2013-04-02]. Dostupný z WWW: <http://www.penize.cz/investice/18372-ceska-republika-pod-palbou-cisel-aneb-rodna-hrouda-v-kostce>.

Přílohy

I Dotazník použitý ke sběru dat pro empirickou část výzkumu

Jmenuji se Ondřej Tondl a studuji psychologii na Pražské vysoké škole psychosociálních studií. Vyplněním tohoto dotazníku mi moc pomůžeš při zpracování mé bakalářské práce. Zajímá mě, jak vnímáš staré lidi a jaký k nim máš postoj.

Máš vždy na výběr z pěti možností, kterými můžeš reagovat na předložená tvrzení. U každé otázky přeškrtni křížkem vždy jen jednu možnost.

Dotazník nepodepisuj, je anonymní a nikdo nemůže dohledat, že tyto odpovědi jsou právě od tebe.

Možnost “Nevím” vybírej jen opravdu v krajním případě, kdy ti nebude vyhovovat žádná z nabízených možností.

Tvůj věk: 14let 15let Jiný:

Pohlaví: Dívka Chlapec

Máš prarodiče: Ano Ne

Kdo je podle tebe starý člověk? Když je mu:

30 let a více 40 let a více 50 let a více 60 let a více 70 let a více

1) Staří lidé jsou moudří. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
2) Staří lidé jsou arogantní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
3) Staří lidé jsou protivní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
4) Staří lidé jsou hodní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
5) Staří lidé jsou nevdšní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
6) Staří lidé jsou tolerantní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
7) Staří lidé jsou nepřející. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
8) Staří lidé jsou bezbranní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
9) Staří lidé jsou spolehliví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
10) Staří lidé jsou hádaví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
11) Staří lidé jsou pracovití. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne

12) Staří lidé jsou bezohlední. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
13) Staří lidé jsou spokojeni. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
14) Staří lidé jsou nešikovní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
15) Staří lidé jsou přátelští. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
16) Staří lidé jsou líní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
17) Staří lidé jsou nepřátelští. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
18) Staří lidé jsou vnímaví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
19) Staří lidé jsou lhostejní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
20) Staří lidé jsou trpěliví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne

1) Staří lidé nás učí respektu a úctě. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
2) Staří lidé by nás neměli poučovat. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
3) Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
4) Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
5) Staří lidé si naši úctu musí zasloužit. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
6) Zkušenosti starých lidí nám pomáhají. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
7) Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
8) Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
9) Staří lidé zabírají místo mladším. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
10) Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne

II Tabulky

	pohlaví	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Staří lidé jsou moudří	dívka	34	3,91	0,793	0,136
	chlapec	28	4,07	0,766	0,145
Staří lidé jsou arogantní	dívka	34	2,41	0,892	0,153
	chlapec	28	2,75	1,005	0,190
Staří lidé jsou protivní	dívka	34	2,74	1,136	0,195
	chlapec	28	2,89	1,197	0,226
Staří lidé jsou hodní	dívka	34	3,97	0,797	0,137
	chlapec	28	4,00	0,861	0,163
Staří lidé jsou nevšímaví	dívka	34	2,12	1,122	0,192
	chlapec	28	2,11	1,031	0,195
Staří lidé jsou tolerantní	dívka	34	3,03	1,141	0,196
	chlapec	28	3,61	0,916	0,173
Staří lidé jsou nepřející	dívka	34	2,00	0,921	0,158
	chlapec	28	2,00	0,981	0,185
Staří lidé jsou bezbranní	dívka	34	3,44	1,021	0,175
	chlapec	28	3,21	1,258	0,238
Staří lidé jsou spolehliví	dívka	34	3,53	0,992	0,170
	chlapec	28	3,50	0,882	0,167
Staří lidé jsou hádaví	dívka	34	3,56	1,160	0,199
	chlapec	28	3,43	1,317	0,249
Staří lidé jsou pracovití	dívka	34	3,50	1,135	0,195
	chlapec	28	3,43	0,997	0,188
Staří lidé jsou bezohlední	dívka	34	2,24	0,819	0,140
	chlapec	28	2,29	0,976	0,184
Staří lidé jsou spokojení	dívka	34	2,79	0,946	0,162
	chlapec	28	3,04	1,201	0,227
Staří lidé jsou nešikovní	dívka	34	2,44	1,078	0,185
	chlapec	28	2,43	0,790	0,149
Staří lidé jsou přátelští	dívka	34	3,88	0,808	0,139
	chlapec	28	4,11	0,497	0,094

	pohlaví	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Staří lidé jsou líní	dívka	34	2,00	0,888	0,152
	chlapec	28	2,46	0,922	0,174
Staří lidé jsou vnímaví	dívka	34	2,12	0,913	0,157
	chlapec	28	2,18	0,723	0,137
Staří lidé jsou nepřátelští	dívka	34	3,94	0,776	0,133
	chlapec	28	3,89	0,875	0,165
Staří lidé jsou lhostejní	dívka	34	2,29	0,871	0,149
	chlapec	28	2,61	0,832	0,157
Staří lidé jsou trpěliví	dívka	34	3,29	1,338	0,229
	chlapec	28	3,36	1,339	0,253
Staří lidé nás učí respektu a úctě	dívka	34	4,26	0,994	0,171
	chlapec	28	4,32	0,723	0,137
Staří lidé by nás neměli poučovat	dívka	34	2,50	1,331	0,228
	chlapec	28	2,64	1,283	0,242
Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout	dívka	34	2,74	1,333	0,229
	chlapec	28	3,07	1,538	0,291
Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou	dívka	34	3,26	1,286	0,221
	chlapec	28	3,21	1,397	0,264
Staří lidé si naši úctu musí zasloužit	dívka	34	2,79	1,366	0,234
	chlapec	28	2,75	1,295	0,245
Zkušenosti starých lidí nám pomáhají	dívka	34	3,91	0,793	0,136
	chlapec	28	4,14	0,970	0,183
Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz	dívka	34	1,76	0,955	0,164
	chlapec	28	2,50	1,319	0,249
Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem	dívka	34	3,32	1,007	0,173
	chlapec	28	3,43	1,260	0,238
Staří lidé zabírají místo mladším	dívka	34	2,12	1,250	0,214
	chlapec	28	2,29	1,410	0,267
Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi	dívka	34	3,94	1,099	0,189
	chlapec	28	3,86	0,970	0,183

Tabulka II.1: Míra souhlasu s tvrzeními v závislosti na pohlaví. Míra souhlasu s daným tvrzením se pohybuje od 1 do 5. Nejvyšší hodnota odpovídá odpovědi zcela souhlasím, nejnižší zcela nesouhlasím.

	škola	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean		škola	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Staří lidé jsou moudří	ZŠ Mráčkova	28	3,79	0,787	0,149	Staří lidé jsou líní	ZŠ Mráčkova	28	2,25	0,799	0,151
	ZŠ Na Smetance	34	4,15	0,744	0,128		ZŠ Na Smetance	34	2,18	1,029	0,176
Staří lidé jsou arogantní	ZŠ Mráčkova	28	2,46	0,999	0,189	Staří lidé jsou vnímaví	ZŠ Mráčkova	28	2,18	0,548	0,104
	ZŠ Na Smetance	34	2,65	0,917	0,157		ZŠ Na Smetance	34	2,12	1,008	0,173
Staří lidé jsou protivní	ZŠ Mráčkova	28	2,82	1,056	0,200	Staří lidé jsou nepřátelští	ZŠ Mráčkova	28	3,82	0,905	0,171
	ZŠ Na Smetance	34	2,79	1,250	0,214		ZŠ Na Smetance	34	4,00	0,739	0,127
Staří lidé jsou hodní	ZŠ Mráčkova	28	4,00	0,609	0,115	Staří lidé jsou lhostejní	ZŠ Mráčkova	28	2,39	0,832	0,157
	ZŠ Na Smetance	34	3,97	0,969	0,166		ZŠ Na Smetance	34	2,47	0,896	0,154
Staří lidé jsou nevšimaví	ZŠ Mráčkova	28	2,18	1,124	0,212	Staří lidé jsou trpěliví	ZŠ Mráčkova	28	3,21	1,166	0,220
	ZŠ Na Smetance	34	2,06	1,043	0,179		ZŠ Na Smetance	34	3,41	1,459	0,250
Staří lidé jsou tolerantní	ZŠ Mráčkova	28	3,32	0,905	0,171	Staří lidé nás učí respektu a úctě	ZŠ Mráčkova	28	4,18	1,090	0,206
	ZŠ Na Smetance	34	3,26	1,214	0,208		ZŠ Na Smetance	34	4,38	0,652	0,112
Staří lidé jsou nepřející	ZŠ Mráčkova	28	1,82	0,819	0,155	Staří lidé by nás neměli poučovat	ZŠ Mráčkova	28	2,79	1,258	0,238
	ZŠ Na Smetance	34	2,15	1,019	0,175		ZŠ Na Smetance	34	2,38	1,326	0,227
Staří lidé jsou bezbranní	ZŠ Mráčkova	28	3,25	1,143	0,216	Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout	ZŠ Mráčkova	28	3,14	1,208	0,228
	ZŠ Na Smetance	34	3,41	1,131	0,194		ZŠ Na Smetance	34	2,68	1,571	0,269
Staří lidé jsou spolehliví	ZŠ Mráčkova	28	3,61	0,994	0,188	Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou	ZŠ Mráčkova	28	3,43	1,168	0,221
	ZŠ Na Smetance	34	3,44	0,894	0,153		ZŠ Na Smetance	34	3,09	1,443	0,248
Staří lidé jsou hádaví	ZŠ Mráčkova	28	3,00	1,186	0,224	Staří lidé si naši úctu musí zasloužit	ZŠ Mráčkova	28	2,86	1,353	0,256
	ZŠ Na Smetance	34	3,91	1,111	0,191		ZŠ Na Smetance	34	2,71	1,315	0,226
Staří lidé jsou pracovití	ZŠ Mráčkova	28	3,21	1,067	0,202	Zkušenosti starých lidí nám pomáhají	ZŠ Mráčkova	28	4,04	0,881	0,167
	ZŠ Na Smetance	34	3,68	1,036	0,178		ZŠ Na Smetance	34	4,00	0,888	0,152
Staří lidé jsou bezohlední	ZŠ Mráčkova	28	2,11	0,832	0,157	Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz	ZŠ Mráčkova	28	2,21	1,228	0,232
	ZŠ Na Smetance	34	2,38	0,922	0,158		ZŠ Na Smetance	34	2,00	1,155	0,198
Staří lidé jsou spokojení	ZŠ Mráčkova	28	3,07	1,052	0,199	Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem	ZŠ Mráčkova	28	3,43	0,879	0,166
	ZŠ Na Smetance	34	2,76	1,075	0,184		ZŠ Na Smetance	34	3,32	1,296	0,222
Staří lidé jsou nešikovní	ZŠ Mráčkova	28	2,36	0,870	0,164	Staří lidé zabírají místo mladším	ZŠ Mráčkova	28	2,29	1,272	0,240
	ZŠ Na Smetance	34	2,50	1,022	0,175		ZŠ Na Smetance	34	2,12	1,365	0,234
Staří lidé jsou přátelští	ZŠ Mráčkova	28	3,82	0,723	0,137	Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi	ZŠ Mráčkova	28	3,71	1,084	0,205
	ZŠ Na Smetance	34	4,12	0,640	0,110		ZŠ Na Smetance	34	4,06	0,983	0,169

Tabulka II.2: Vnímání starých lidí podle jednotlivých škol. Míra souhlasu s daným tvrzením se pohybuje od 1 do 5. Nejvyšší hodnota odpovídá odpovědi zcela souhlasím, nejnižší zcela nesouhlasím.

	Staří lidé jsou moudří	Staří lidé jsou arogantní	Staří lidé jsou protivní	Staří lidé jsou hodní	Staří lidé jsou nevšimaví	Staří lidé jsou tolerantní	Staří lidé jsou nepřející	Staří lidé jsou bezbranní	Staří lidé jsou spolehliví	Staří lidé jsou hádaví
Staří lidé jsou moudří	1	0,079	-0,113	0,231	-0,233	0,162	0,090	,304(*)	,281(*)	-0,077
Staří lidé jsou arogantní	0,079	1	,443(**)	-0,093	0,097	-0,067	0,037	-0,105	-0,130	0,232
Staří lidé jsou protivní	-0,113	,443(**)	1	-,263(*)	-0,127	-0,073	-0,030	-0,137	-,285(*)	,312(*)
Staří lidé jsou hodní	0,231	-0,093	-,263(*)	1	-0,054	-0,032	-,255(*)	0,112	0,203	-0,106
Staří lidé jsou nevšimaví	-0,233	0,097	-0,127	-0,054	1	0,056	0,049	0,144	-0,059	-0,094
Staří lidé jsou tolerantní	0,162	-0,067	-0,073	-0,032	0,056	1	-0,081	-0,015	-0,005	-0,211
Staří lidé jsou nepřející	0,090	0,037	-0,030	-,255(*)	0,049	-0,081	1	-0,062	-0,019	0,242
Staří lidé jsou bezbranní	,304(*)	-0,105	-0,137	0,112	0,144	-0,015	-0,062	1	-0,013	0,089
Staří lidé jsou spolehliví	,281(*)	-0,130	-,285(*)	0,203	-0,059	-0,005	-0,019	-0,013	1	-,529(**)
Staří lidé jsou hádaví	-0,077	0,232	,312(*)	-0,106	-0,094	-0,211	0,242	0,089	-,529(**)	1
Staří lidé jsou pracovití	0,009	-0,087	-0,111	-0,104	-0,061	0,094	-0,131	-,283(*)	0,033	-0,044
Staří lidé jsou bezohlední	-0,041	,311(*)	,433(**)	-0,197	0,090	-0,200	0,118	-0,023	-0,104	0,212
Staří lidé jsou spokojení	0,097	-0,171	-0,148	0,092	0,038	,267(*)	0,000	-0,095	,412(**)	-,514(**)
Staří lidé jsou nešikovní	-0,035	,267(*)	,271(*)	-,306(*)	0,144	-0,173	-0,018	-0,017	-,256(*)	0,063
Staří lidé jsou přátelští	,305(*)	-0,211	-0,230	,435(**)	-0,153	0,205	-0,126	0,239	0,166	0,049
Staří lidé jsou líní	-0,041	,291(*)	,390(**)	0,048	0,141	0,037	0,019	0,041	-0,146	0,210
Staří lidé jsou vnímaví	0,004	,311(*)	,458(**)	-,529(**)	0,111	-0,159	0,169	-0,001	-0,014	0,057
Staří lidé jsou nepřátelští	,308(*)	0,060	0,105	-0,100	-,252(*)	0,158	0,064	-0,094	-0,009	0,041
Staří lidé jsou lhostejní	-,356(**)	,375(**)	,366(**)	-0,152	-0,036	0,056	-0,040	-0,171	-0,222	0,241
Staří lidé jsou trpěliví	0,116	-0,043	-0,236	,366(**)	0,055	,461(**)	-0,066	0,068	0,167	-,262(*)

Tabulka II.3a: Porovnání tvrzení, obsažených ve druhé části dotazníku, první část. V tabulce byl použit Pearsenův korelační koeficient, který definuje vztah do 0,2 jako slabý, od 0,3 jako střední, od 0,4 jako poměrně silný a od 0,5 jako silný (COHEN aj. 2003). Mínusová hodnota znamená záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti.

	Staří lidé jsou pracovití	Staří lidé jsou bezohlední	Staří lidé jsou spokojení	Staří lidé jsou nešikovní	Staří lidé jsou přátelští	Staří lidé jsou líní	Staří lidé jsou vnímaví	Staří lidé jsou nepřátelští	Staří lidé jsou lhostejní	Staří lidé jsou trpěliví
Staří lidé jsou moudří	0,009	-0,041	0,097	-0,035	,305(*)	-0,041	0,004	,308(*)	-,356(**)	0,116
Staří lidé jsou arogantní	-0,087	,311(*)	-0,171	,267(*)	-0,211	,291(*)	,311(*)	0,060	,375(**)	-0,043
Staří lidé jsou protivní	-0,111	,433(**)	-0,148	,271(*)	-0,230	,390(**)	,458(**)	0,105	,366(**)	-0,236
Staří lidé jsou hodní	-0,104	-0,197	0,092	-,306(*)	,435(**)	0,048	-,529(**)	-0,100	-0,152	,366(**)
Staří lidé jsou nevšimaví	-0,061	0,090	0,038	0,144	-0,153	0,141	0,111	-,252(*)	-0,036	0,055
Staří lidé jsou tolerantní	0,094	-0,200	,267(*)	-0,173	0,205	0,037	-0,159	0,158	0,056	,461(**)
Staří lidé jsou nepřející	-0,131	0,118	0,000	-0,018	-0,126	0,019	0,169	0,064	-0,040	-0,066
Staří lidé jsou bezbranní	-,283(*)	-0,023	-0,095	-0,017	0,239	0,041	-0,001	-0,094	-0,171	0,068
Staří lidé jsou spolehliví	0,033	-0,104	,412(**)	-,256(*)	0,166	-0,146	-0,014	-0,009	-0,222	0,167
Staří lidé jsou hádaví	-0,044	0,212	-,514(**)	0,063	0,049	0,210	0,057	0,041	0,241	-,262(*)
Staří lidé jsou pracovití	1	-0,164	0,055	-,317(*)	0,122	-,350(**)	-0,208	0,232	-0,047	0,042
Staří lidé jsou bezohlední	-0,164	1	0,044	0,215	-0,100	,493(**)	,396(**)	-0,198	0,151	-0,239
Staří lidé jsou spokojení	0,055	0,044	1	-0,006	0,176	-0,145	0,035	-0,028	-0,132	,439(**)
Staří lidé jsou nešikovní	-,317(*)	0,215	-0,006	1	-,389(**)	0,248	,398(**)	-0,229	0,045	-0,191
Staří lidé jsou přátelští	0,122	-0,100	0,176	-,389(**)	1	-0,072	-,370(**)	0,085	-0,154	,310(*)
Staří lidé jsou líní	-,350(**)	,493(**)	-0,145	0,248	-0,072	1	0,088	-,303(*)	,336(**)	-0,096
Staří lidé jsou vnímaví	-0,208	,396(**)	0,035	,398(**)	-,370(**)	0,088	1	0,042	0,048	-,342(**)
Staří lidé jsou nepřátelští	0,232	-0,198	-0,028	-0,229	0,085	-,303(*)	0,042	1	-0,113	0,085
Staří lidé jsou lhostejní	-0,047	0,151	-0,132	0,045	-0,154	,336(**)	0,048	-0,113	1	-0,082
Staří lidé jsou trpěliví	0,042	-0,239	,439(**)	-0,191	,310(*)	-0,096	-,342(**)	0,085	-0,082	1

Tabulka II.3b: Porovnání tvrzení, obsažených ve druhé části dotazníku, druhá část. V tabulce byl použit Pearsenův korelační koeficient, který definuje vztah do 0,2 jako slabý, od 0,3 jako střední, od 0,4 jako poměrně silný a od 0,5 jako silný (COHEN aj. 2003). Míňsová hodnota znamená záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti.

	Staří lidé nás učí respektu a úctě	Staří lidé by nás neměli poučovat	Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout	Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou	Staří lidé si naši úctu musí zasloužit	Zkušenosti starých lidí nám pomáhají	Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz	Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem	Staří lidé zabírají místo mladším	Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi
Staří lidé nás učí respektu a úctě	1	0,026	-0,196	0,193	-0,112	0,079	-0,154	0,122	-0,007	0,248
Staří lidé by nás neměli poučovat	0,026	1	0,247	-0,194	0,123	-,267(*)	,251(*)	-,292(*)	0,069	-0,056
Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout	-0,196	0,247	1	-0,133	,281(*)	-0,077	0,055	-0,066	,282(*)	0,015
Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou	0,193	-0,194	-0,133	1	-0,248	,306(*)	-0,224	,358(**)	-0,065	,256(*)
Staří lidé si naši úctu musí zasloužit	-0,112	0,123	,281(*)	-0,248	1	-0,025	0,213	-0,053	,251(*)	-0,028
Zkušenosti starých lidí nám pomáhají	0,079	-,267(*)	-0,077	,306(*)	-0,025	1	-,254(*)	,544(**)	-0,201	0,128
Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz	-0,154	,251(*)	0,055	-0,224	0,213	-,254(*)	1	-,312(*)	,461(**)	-,460(**)
Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem	0,122	-,292(*)	-0,066	,358(**)	-0,053	,544(**)	-,312(*)	1	-0,250	,328(**)
Staří lidé zabírají místo mladším	-0,007	0,069	,282(*)	-0,065	,251(*)	-0,201	,461(**)	-0,250	1	-,287(*)
Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi	0,248	-0,056	0,015	,256(*)	-0,028	0,128	-,460(**)	,328(**)	-,287(*)	1

Tabulka II.4: Porovnání tvrzení, obsažených ve třetí části dotazníku. V tabulce byl použit Pearsenův korelační koeficient, který definuje vztah do 0,2 jako slabý, od 0,3 jako střední, od 0,4 jako poměrně silný a od 0,5 jako silný (COHEN aj. 2003). Mínusová hodnota znamená záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti.

	Staří lidé nás učí respektu a úctě	Staří lidé by nás neměli poučovat	Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout	Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou	Staří lidé si naši úctu musí zasloužit	Zkušenosti starých lidí nám pomáhají	Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz	Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem	Staří lidé zabírají místo mladším	Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi
Staří lidé jsou moudří	0,007	-0,153	0,072	0,083	0,108	,264(*)	-0,141	,270(*)	-0,093	-0,002
Staří lidé jsou arogantní	0,056	0,069	0,180	-0,149	0,012	-,286(*)	,358(**)	-0,215	,343(**)	-0,143
Staří lidé jsou protivní	-0,089	,313(*)	0,165	-0,108	0,142	-,271(*)	,289(*)	-0,235	,402(**)	-0,043
Staří lidé jsou hodní	0,098	-0,114	0,139	-0,207	-0,079	0,092	-0,235	0,167	-0,088	0,056
Staří lidé jsou nevšímaví	0,244	0,001	-,259(*)	-0,077	-0,063	-0,228	0,159	-0,158	-0,004	0,054
Staří lidé jsou tolerantní	0,152	-0,002	-0,202	0,157	-0,206	0,238	0,145	0,154	-0,110	-0,048
Staří lidé jsou nepřející	-0,020	-0,134	-0,134	0,131	-0,039	-0,139	0,074	-0,016	0,132	-0,017
Staří lidé jsou bezbranní	0,032	-0,065	-0,169	0,010	-0,167	-0,022	-,319(*)	0,042	-,320(*)	0,070
Staří lidé jsou spolehliví	0,094	-0,109	-0,005	0,109	0,188	0,189	-0,105	,283(*)	0,011	-0,151
Staří lidé jsou hádaví	-0,015	0,139	-0,005	-0,187	0,000	-,313(*)	0,124	-0,245	0,010	0,103
Staří lidé jsou pracovití	0,045	0,126	-0,029	-0,012	0,181	0,184	-0,179	0,237	-0,159	0,249
Staří lidé jsou bezohlední	-0,246	0,227	0,244	-0,026	0,078	-,406(**)	0,226	-,296(*)	0,238	0,010
Staří lidé jsou spokojení	-0,040	-0,007	0,165	0,225	0,042	0,212	-0,109	0,209	0,119	-0,157
Staří lidé jsou nešikovní	-0,174	-0,056	-0,011	-0,046	-0,012	-0,205	,471(**)	-,308(*)	,324(*)	-,439(**)
Staří lidé jsou přátelští	0,035	0,120	-0,019	-0,067	-,256(*)	0,190	-0,239	0,242	-,268(*)	0,090
Staří lidé jsou líní	-0,076	0,172	-0,044	-0,135	-0,054	-0,246	,295(*)	-0,140	0,195	-0,115
Staří lidé jsou vnímaví	0,009	0,136	0,097	0,192	0,015	-,342(**)	,287(*)	-,342(**)	,350(**)	-0,098
Staří lidé jsou nepřátelští	,286(*)	0,183	0,231	-0,118	0,104	0,116	-0,145	0,105	-0,031	0,146
Staří lidé jsou lhostejní	0,025	0,216	-0,039	-0,051	-0,157	-0,140	,296(*)	-,255(*)	,272(*)	-0,081
Staří lidé jsou trpěliví	,412(**)	-0,117	-0,128	0,122	-,340(**)	0,249	-,291(*)	,271(*)	-0,130	0,071

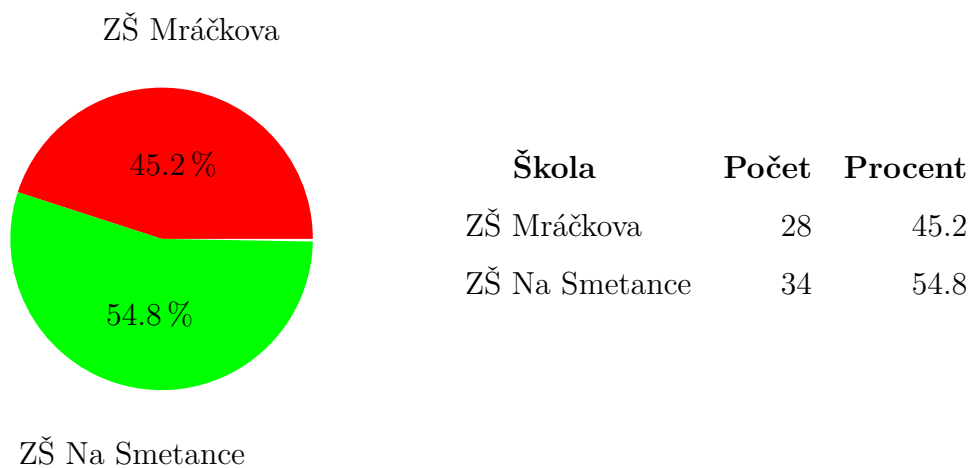
Tabulka II.5: Porovnání tvrzení, obsažených ve druhé a třetí části dotazníku.

V tabulce byl použit Pearsenův korelační koeficient, který definuje vztah do 0,2 jako slabý, od 0,3 jako střední, od 0,4 jako poměrně silný a od 0,5 jako silný (COHEN aj. 2003). Mínusová hodnota znamená záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti.

III Grafy

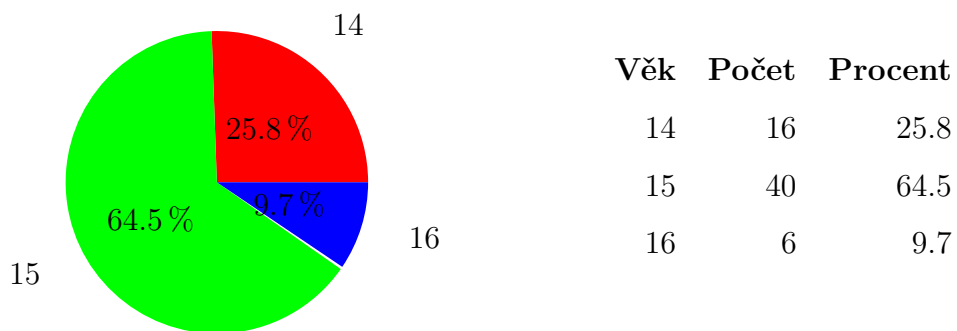
Interpretace získaných dat.

První část dotazníku

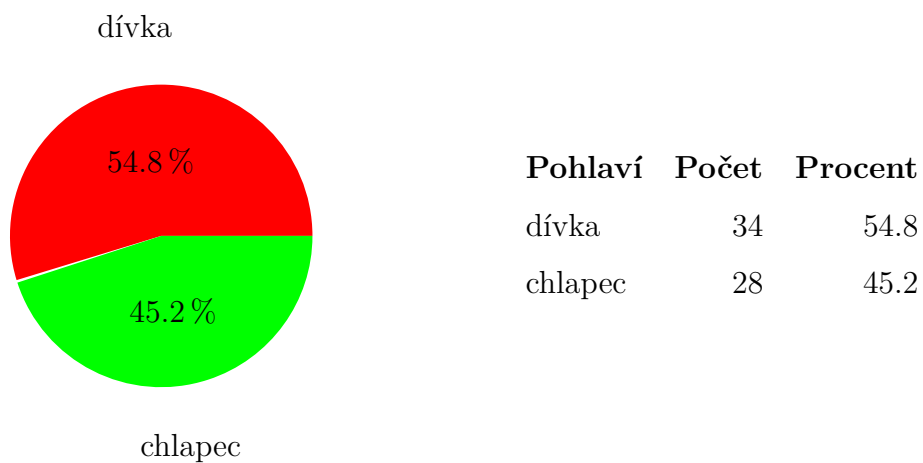
Obrázek III.1: Rozložení respondentů mezi školami

Počet respondentů v jednotlivých školách, tvořící dohromady měřený soubor.

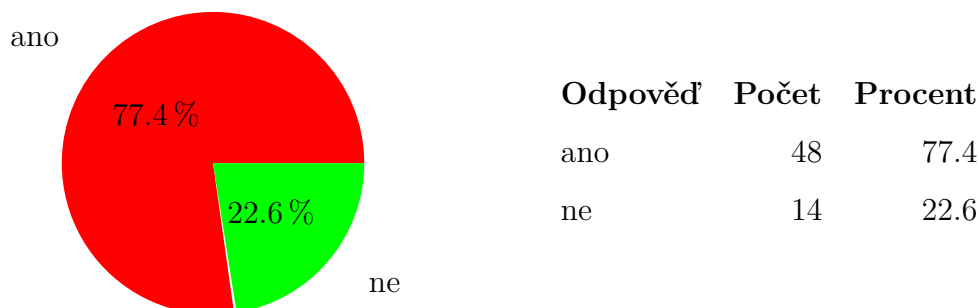
Obrázek III.2: Rozložení věku respondentů

Věk respondentů se pohyboval podle očekávání okolo patnácti let.

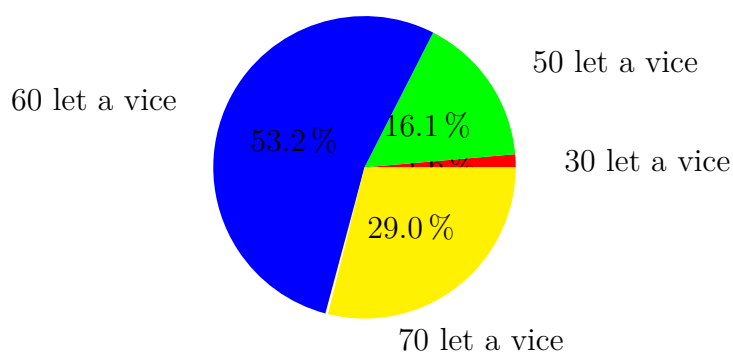
Obrázek III.3: Rozložení pohlaví respondentů

V měřeném souboru je 62 probandů, z toho 34 dívek a 28 chlapců. V grafu je znázorněno procentuální zastoupení dívek a chlapců v jednotlivých školách.

Obrázek III.4: Máš prarodiče?

Na otázku Máš prarodiče? odpověděla většina, přes tři čtvrtiny respondentů, kladně. Tento faktor by mohl poukazovat na to, že valná většina respondentů bude mít ke starým lidem kladný vztah. Samozřejmě je potřeba brát v potaz i fakt, že vztah s prarodiči nemusí být ve všech rodinách dobrý.

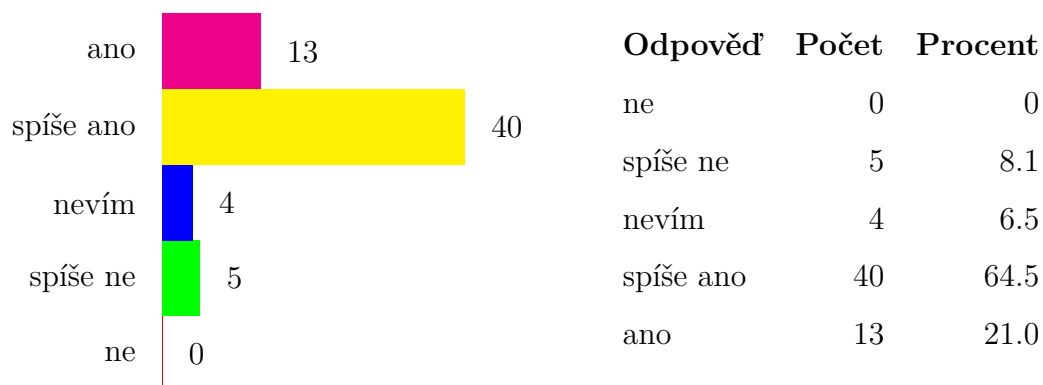
Odpověď	Počet	Procent
30 let a více	1	1.6
50 let a více	10	16.1
60 let a více	33	53.2
70 let a více	18	29.0

Obrázek III.5: Kdo je podle tebe starý člověk? Když je mu:

V tabulce je znázorněno, od kdy už je podle respondentů člověk starý. Více než polovina uvádí věk 60 let a více (53 %). Ten je obecně společností a dle definic stáří, které uvádím v teoretické části, považován za začátek stáří neboli takzvané rané stáří. Zajímavé je, že téměř třetina (29 %) z dotázaných považuje za seniory lidi po sedmdesátce.

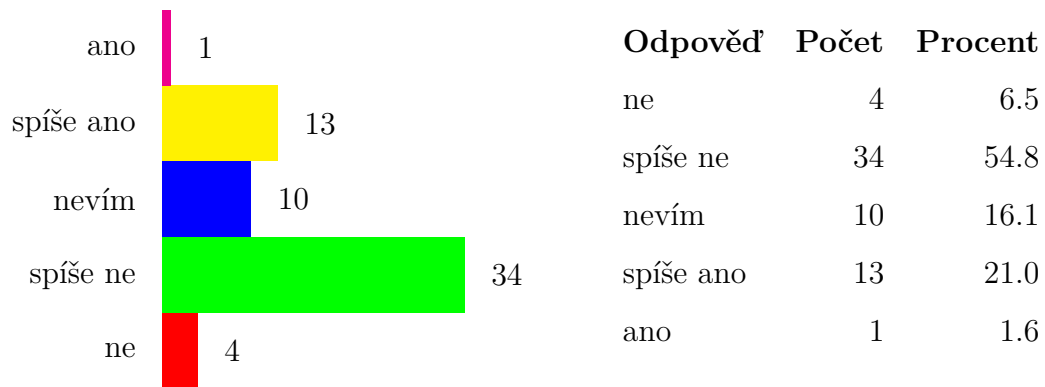
Druhá část dotazníku

Druhá část dotazníku se zaměřuje na zjištění, jak mladí, dospívající lidé vnímají staré osoby. Hlavním cílem bylo změřit, zda k nim mají kladný, nebo záporný vztah. Celkem tuto část dotazníku tvoří 20 tvrzení, z toho 10 charakterizuje seniory v kladném slova smyslu, 10 v záporném. Pořadí bylo záměrně promícháno tak, aby se nad každým z nich museli respondenti zamyslet.

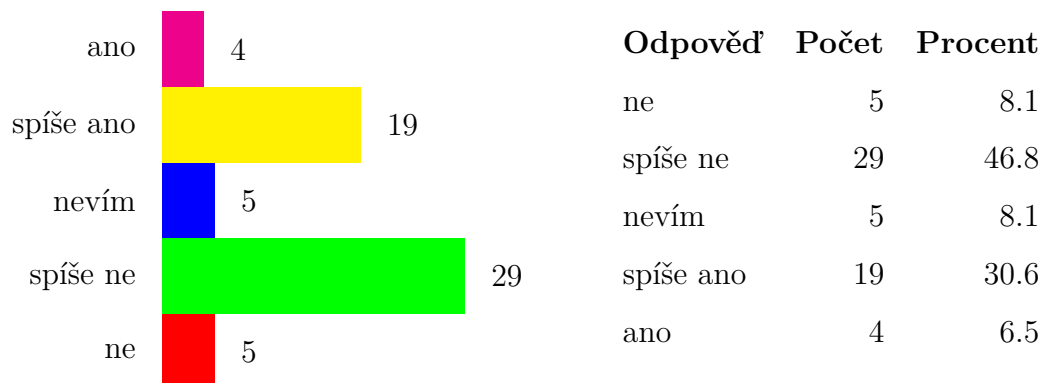
Obrázek III.6: Staří lidé jsou moudří

1) Staří lidé jsou moudří. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 85 % dotázaných souhlasí s tímto výrokem, což nesporně poukazuje na kladné vnímání starých lidí.

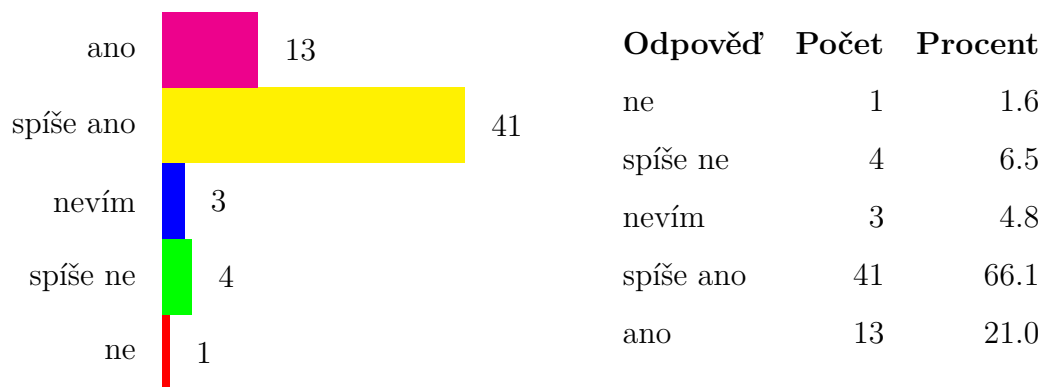
Obrázek III.7: Staří lidé jsou arogantní

2) Staří lidé jsou arogantní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 60 % dotázaných nesouhlasí s tímto výrokem, což oproti 22 % respondentům, kteří s výrokem souhlasí, také poukazuje na kladné vnímání starých lidí.

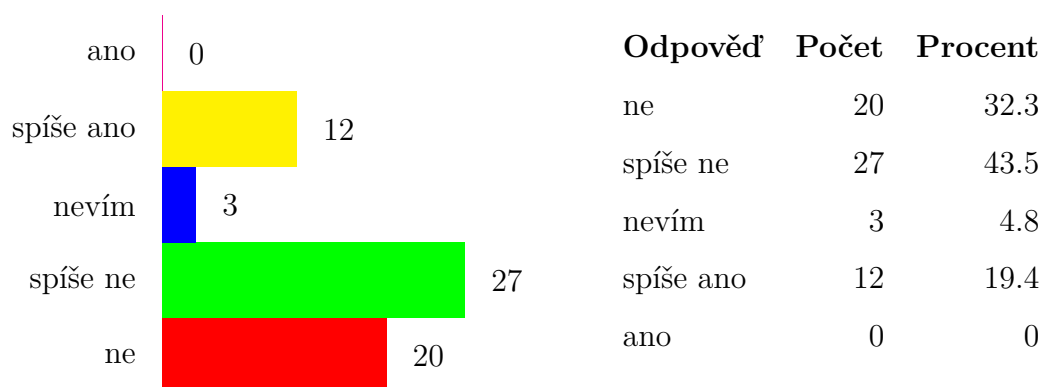
Obrázek III.8: Staří lidé jsou protivní

3) Staří lidé jsou protivní. Souhlasíš s tímto tvrzením? U tohoto tvrzení se nadpoloviční většina respondentů (54 %) vyjádřila záporně, čili podle většiny dotázaných staří lidé nejsou protivní. Ovšem oproti předchozím tvrzením se souhlasně vyjádřilo 37 % respondentů. Ukazuje se, že v této souvislosti staré lidi pubescenti nevnímají až tak jednoznačně.

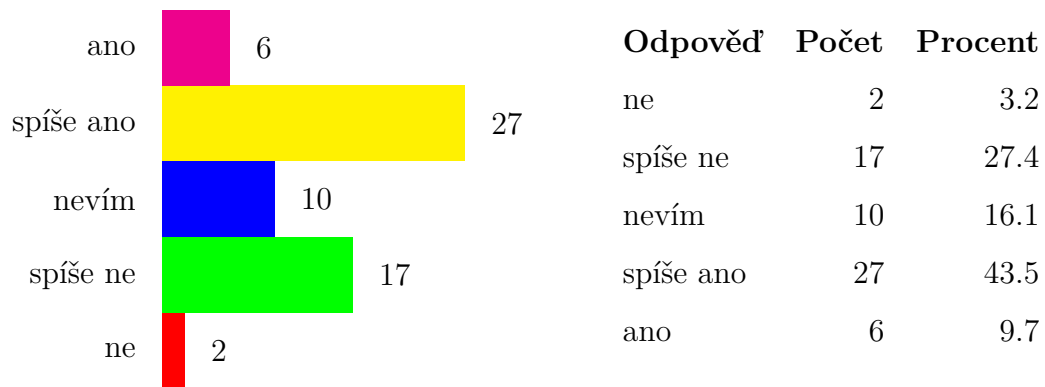
Obrázek III.9: Staří lidé jsou hodní

4) Staří lidé jsou hodní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Téměř 90 % dotázaných souhlasí s tímto tvrzením. Jednoznačně to svědčí o jejich kladném vztahu k seniorům.

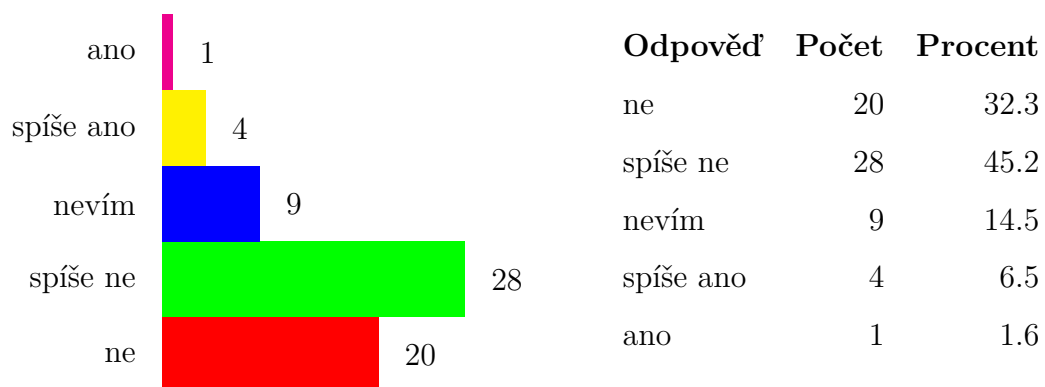
Obrázek III.10: Staří lidé jsou nevšímaví

5) Staří lidé jsou nevšímaví. Souhlasíš s tímto tvrzením? Lehce přes 75 % respondentů s tvrzením nesouhlasí. Zcela zápornou odpověď ANO k danému tvrzení nezvolil žádný z respondentů, což také poukazuje na kladné vnímání starých lidí.

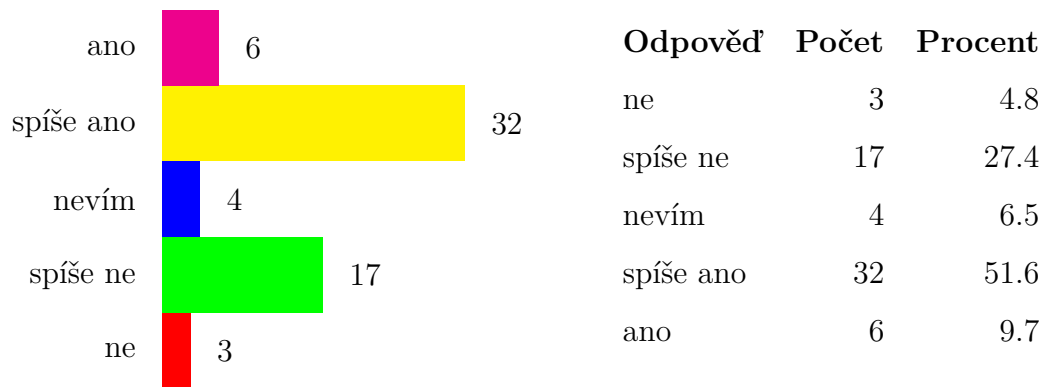
Obrázek III.11: Staří lidé jsou tolerantní

6) Staří lidé jsou tolerantní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Více než polovina dotázaných s výrokem souhlasí. Téměř třetina s ním však nesouhlasí, myslí si tedy, že senioři tolerantní nejsou. 16 % respondentů na toto tvrzení neumělo odpovědět nebo na něj nemělo vyhraněný názor.

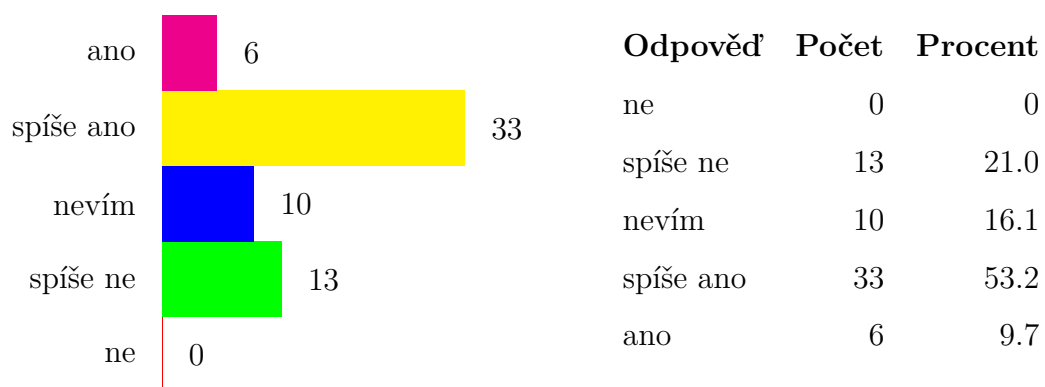
Obrázek III.12: Staří lidé jsou nepřející

7) Staří lidé jsou nepřející. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes tři čtvrtě dotázaných se záporným tvrzením vůči starým lidem nesouhlasí.

Obrázek III.13: Staří lidé jsou bezbranní

8) Staří lidé jsou bezbranní. Souhlasíš s tímto tvrzením? 60 % procent respondentů s výrokem souhlasí, což by mohlo ukazovat na sociální cítění mladých lidí a jejich celkovou starostlivost o seniory.

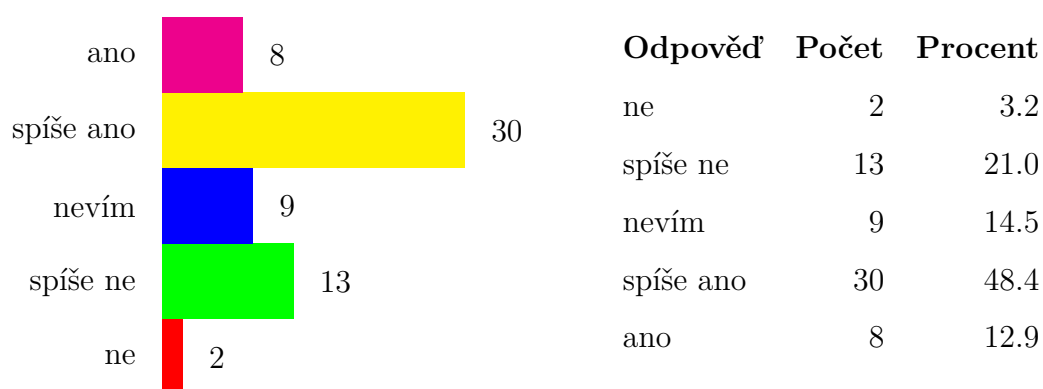
Obrázek III.14: Staří lidé jsou spolehliví

9) Staří lidé jsou spolehliví. Souhlasíš s tímto tvrzením? Mladým lidem se staří spoluobčané jeví jako spíše spolehliví. Zajímavé je, že zcela zápornou možnost odpověď NE ne zvolil nikdo z dotázaných.

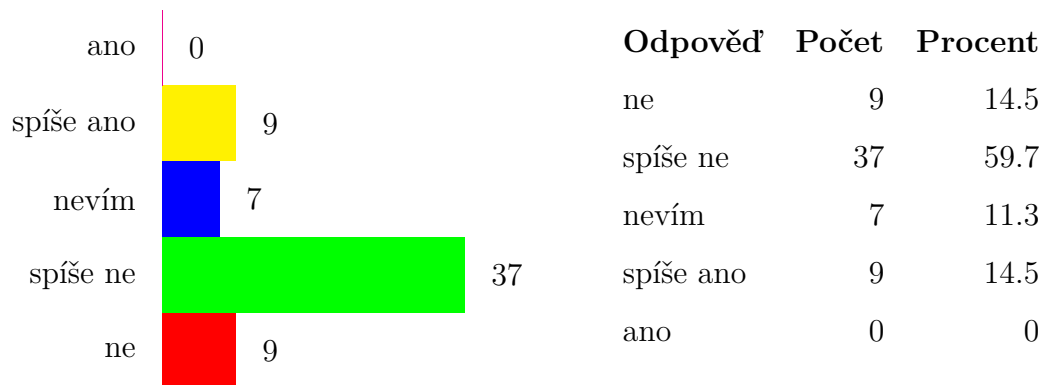
Obrázek III.15: Staří lidé jsou hádaví

10) Staří lidé jsou hádaví. Souhlasíš s tímto tvrzením? Výsledek měření tohoto tvrzení naznačuje, že se starými lidmi může být někdy složitější se na něčem shodnout. Možná proto, že většina starých lidí si trvá na svém, ať už na základě většího množství zkušeností, či jen potřeby mít z hlediska staršího poslední rozhodující slovo. Pro dospívající je tak obtížnější se vůči starým lidem prosadit.

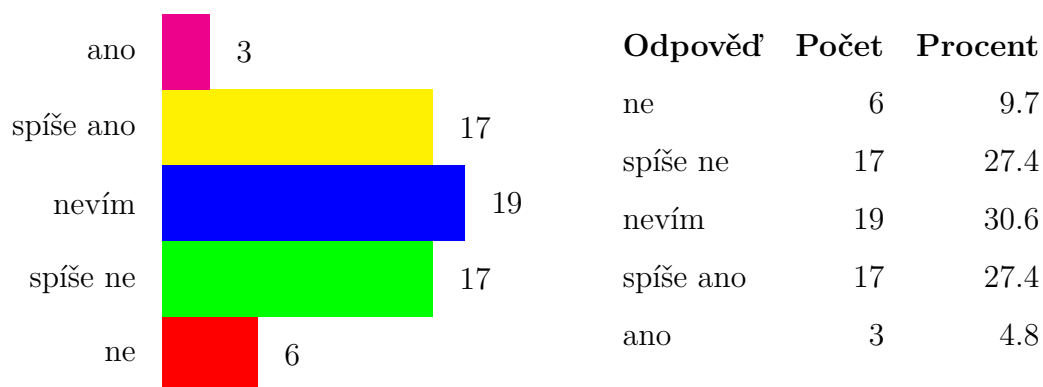
Obrázek III.16: Staří lidé jsou pracovití

11) Staří lidé jsou pracovití. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 60 % respondentů vnímá staré lidi jako pracovité. Tento fakt by mohl napovídat, že mladí lidé vnímají staré lidi jako přínosné pro společnost.

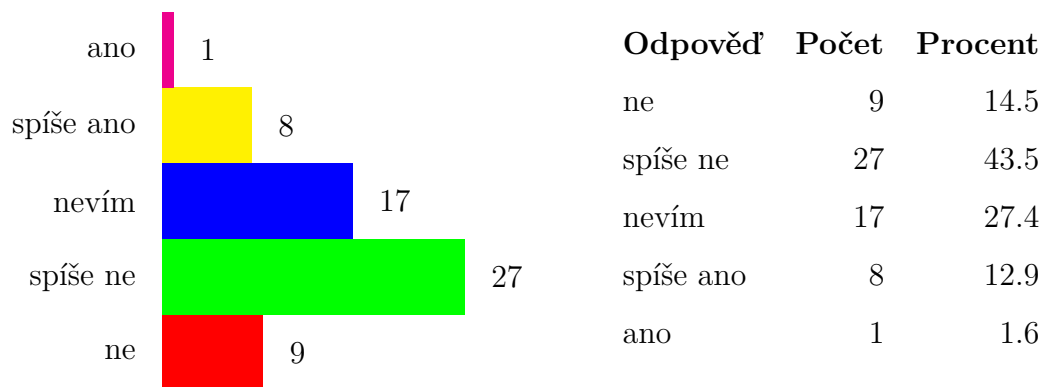
Obrázek III.17: Staří lidé jsou bezohlední

12) Staří lidé jsou bezohlední. Souhlasíš s tímto tvrzením? 74 % respondentů vnímá staré lidi jako ohleduplné. Což je možná překvapující zjištění ve světle některých článků napadajících důchodce za jejich bezohlednost v MHD či obchodních domech.

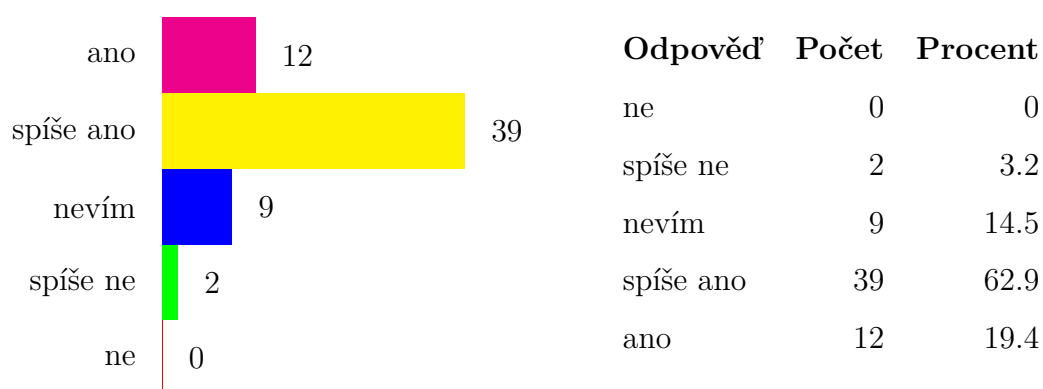
Obrázek III.18: Staří lidé jsou spokojení

13) Staří lidé jsou spokojení. Souhlasíš s tímto tvrzením? Z odpovědí respondentů je patrná velká vyváženost v kladném či záporném vnímání. 30 % dotázaných se nedovedlo přiklonit ani k jedné z nabízených stran. Toto tvrzení bylo možná pro dospívající, kteří teprve ukončují základní vzdělávání, příliš obtížné. Pod pojmem spokojenost se může skrývat mnoho variant k posouzení.

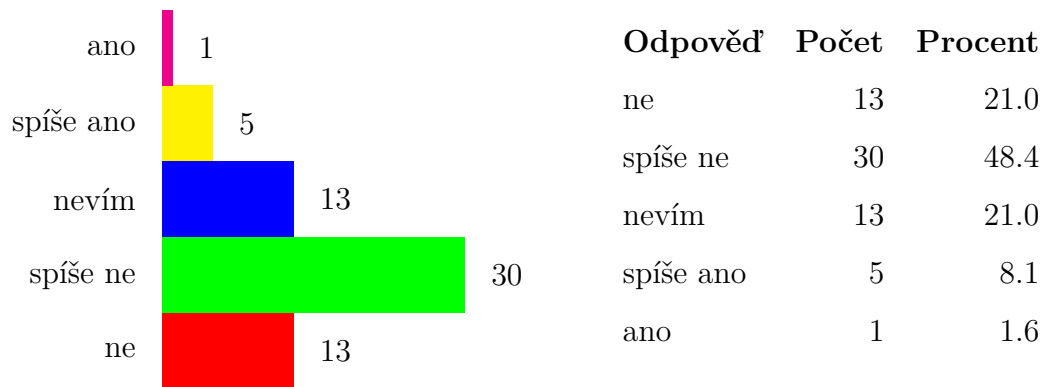
Obrázek III.19: Staří lidé jsou nešikovní

14) Staří lidé jsou nešikovní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes polovinu dotázaných se záporným tvrzením vůči starým lidem nesouhlasí, což znamená, že vnímání starých lidí je pozitivní. Ovšem téměř 30 % respondentů nemá vyhraněný názor.

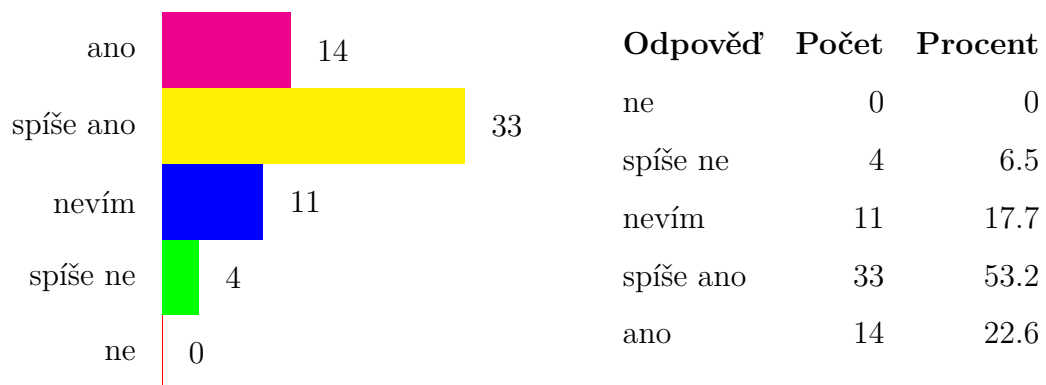
Obrázek III.20: Staří lidé jsou přátelští

15) Staří lidé jsou přátelští. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 80 % dotázaných s tvrzením souhlasí. Zcela zápornou odpověď NE nezvolil žádný z respondentů, což také vyjadřuje velmi kladné vnímání starých lidí.

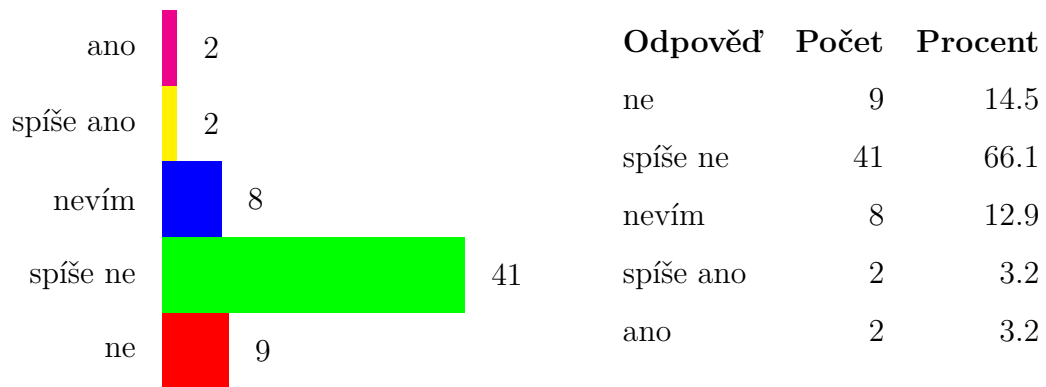
Obrázek III.21: Staří lidé jsou líní

16) Staří lidé jsou líní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Bez mála 70 % dotázaných nesouhlasí s tímto tvrzením. Což je v měřeném souboru probandů více, než u tvrzení jedenáct (staří lidé jsou pracovití), které je o proti tomuto tvrzení v protipólu.

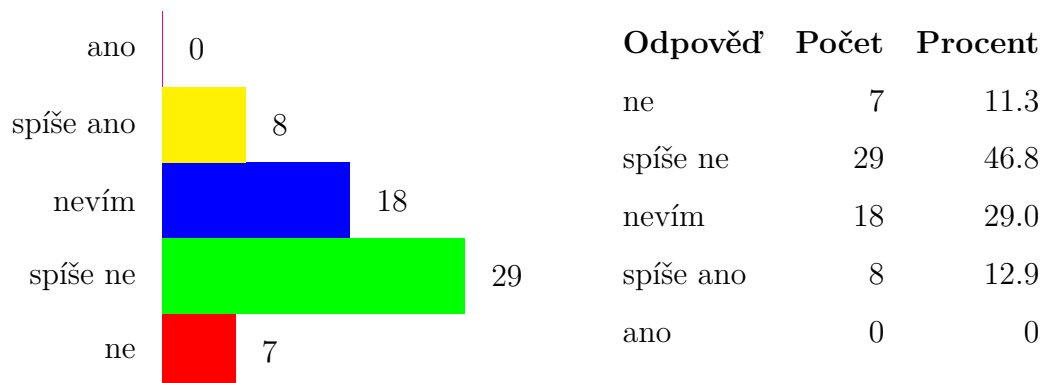
Obrázek III.22: Staří lidé jsou nepřátelští

17) Staří lidé jsou nepřátelští. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes tři čtvrtiny dotázaných s tvrzením souhlasí, což by mohlo potvrzovat informace z médií o záporném vnímání chování seniorů v MHD či obchodních domech ze strany dospívajících mladých lidí.

Obrázek III.23: Staří lidé jsou vnímaví

18) Staří lidé jsou vnímaví. Souhlasíš s tímto tvrzením? Jednoznačná většina, 80 % respondentů, nepovažuje staré lidi za vnímavé.

Obrázek III.24: Staří lidé jsou lhostejní

19) Staří lidé jsou lhostejní. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 55 % probandů nesouhlasí s tímto tvrzením. Téměř 30 % dotázaných se nedovedlo přiklonit ani k jedné z nabízených stran. Zcela zápornou odpověď ANO k danému tvrzení nezvolil žádný z respondentů. Výsledek měření tohoto tvrzení svědčí o kladném vnímání starých lidí.

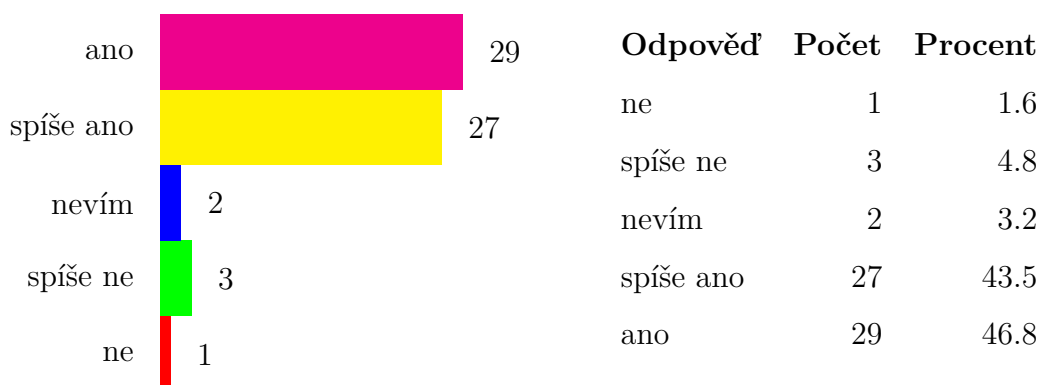
Obrázek III.25: Staří lidí jsou trpěliví

20) Staří lidí jsou trpěliví. Souhlasíš s tímto tvrzením? 55 % dotázaných vnímá staré lidi jako trpělivé. Ovšem třetina dotázaných s tvrzením souhlasí a seniory vnímá jako netrpělivé.

Na základě výsledků měření druhé části dotazníku mohu konstatovat, že mladí lidé vnímají staré lidi kladně. V šestnácti tvrzeních z dvaceti se probandi vyjádřili jako kladně vnímající staré lidi. Pouze tři tvrzení potvrdila záporné vnímání starých lidí. Jedno tvrzení neprokázalo ani jedno z možných pólů vnímání starých lidí.

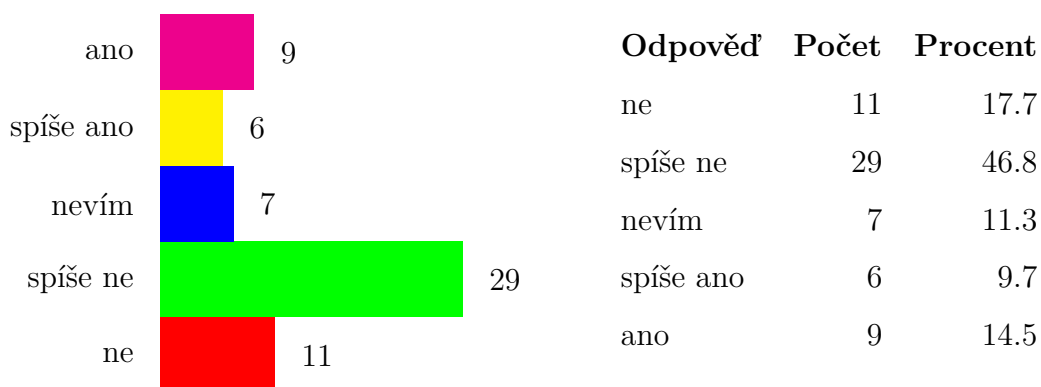
Třetí část dotazníku

Cílem třetí části dotazníku bylo prozkoumat, jaký mají mladí lidé vztah ke starým lidem. Z deseti nabízených tvrzení pět předpokládalo pozitivní a pět negativní vztah k seniorům. Opět byla tato tvrzení promíchána, aby nutila respondenty o svých stanoviscích uvažovat.

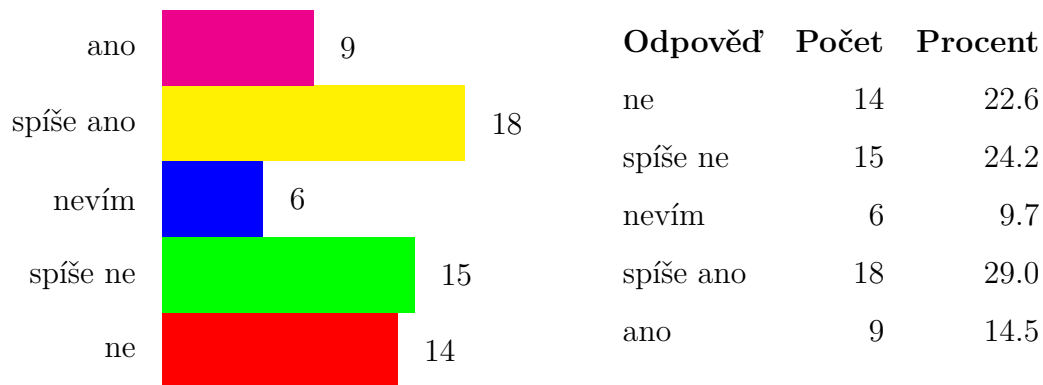
Obrázek III.26: Staří lidé nás učí respektu a úctě

1) Staří lidé nás učí respektu a úctě. Souhlasíš s tímto tvrzením? 90 % dotázaných odpovědělo na toto tvrzení kladně.

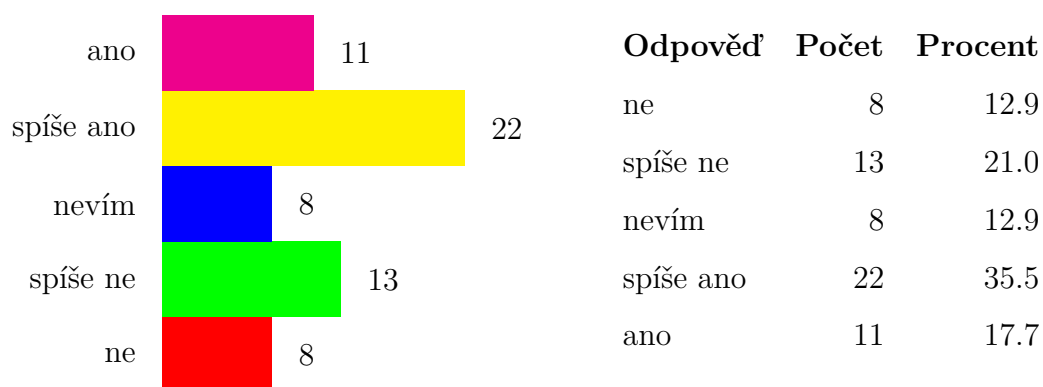
Obrázek III.27: Staří lidé by nás neměli poučovat

2) Staří lidé by nás neměli poučovat. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 60 % dotázaných se vyjádřilo nesouhlasně s tímto tvrzením.

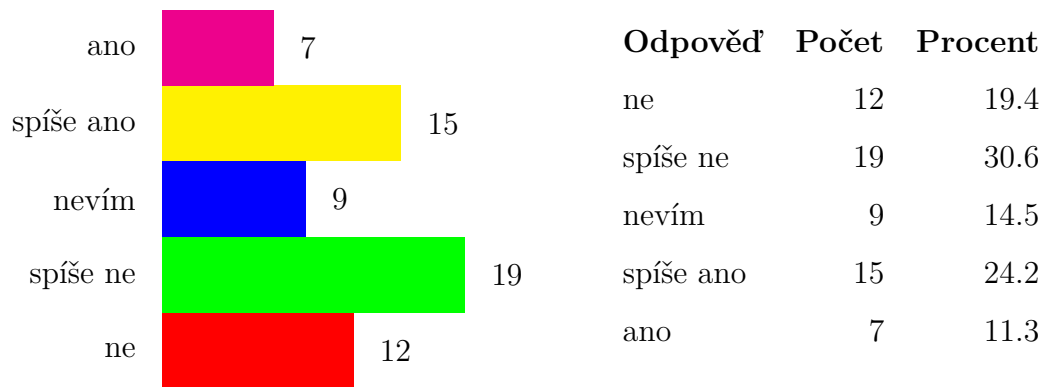
Obrázek III.28: Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout

3) Staří lidé by neměli automaticky očekávat, že je pustíme sednout. Souhlasíš s tímto tvrzením? Názory na toto tvrzení byly nejednotné. Rozdíl mezi souhlasným a nesouhlasným vyjádření respondentů se liší pouze o dva jedince.

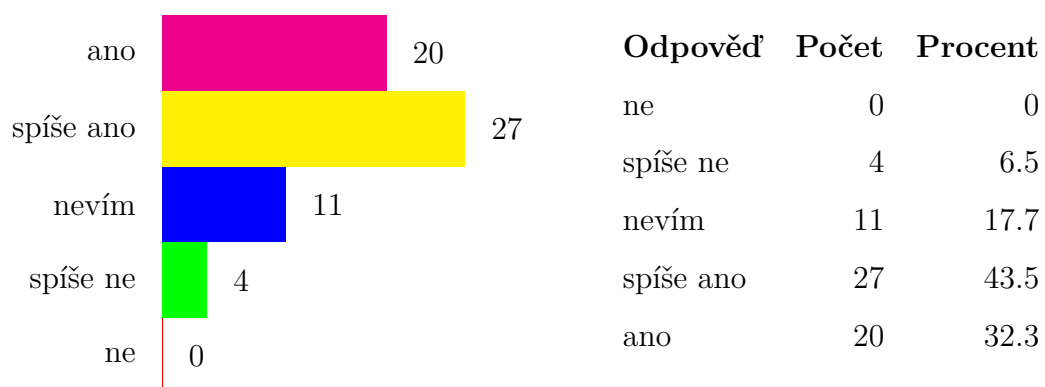
Obrázek III.29: Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou

4) Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou. Souhlasíš s tímto tvrzením? V měřeném souboru probandů mladí lidé spíše souhlasí, aby se staří lidé podíleli na jejich výchově. Na druhou stranu lehce nad 30 % z nich s tím nesouhlasí.

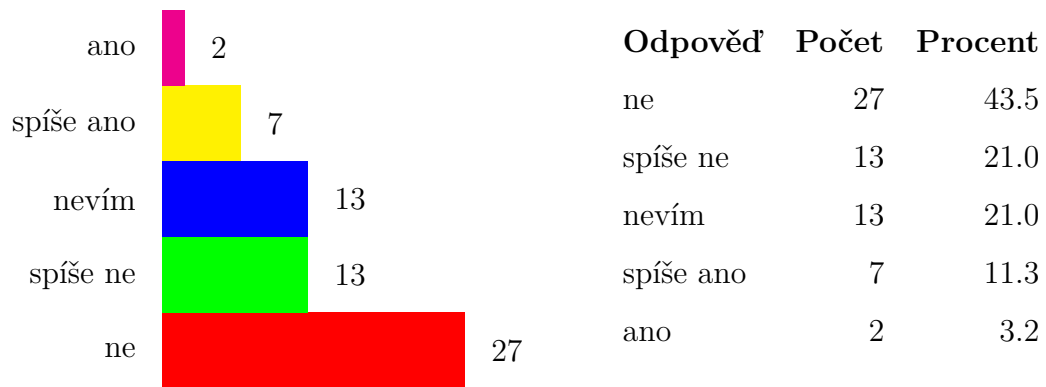
Obrázek III.30: Staří lidé si naši úctu musí zasloužit

5) Staří lidé si naši úctu musí zasloužit. Souhlasíš s tímto tvrzením? V měřeném vzorku probandů nepřevládá názor, že si staří lidé musejí úctu nejprve zasloužit. Tento fakt by mohl poukazovat na to, že mladí jsou přesvědčeni, že staří lidé si ji zaslouží automaticky. Ovšem ve vzorku 62 probandů tento názor zvítězil jen o devět respondentů.

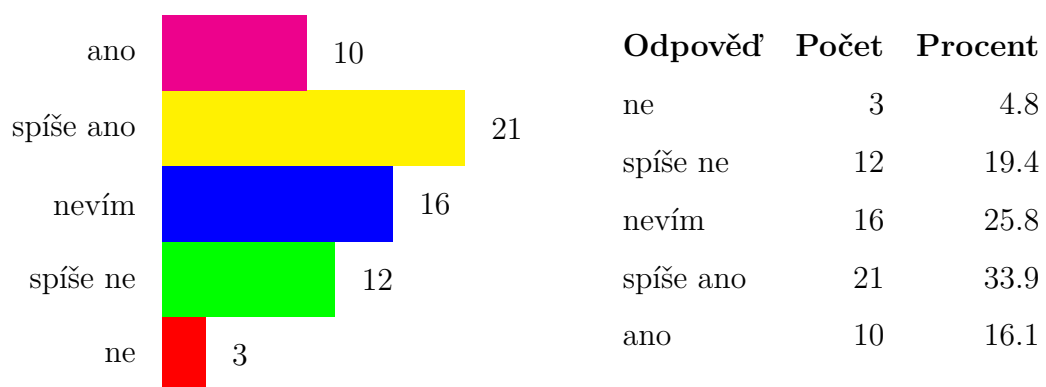
Obrázek III.31: Zkušenosti starých lidí nám pomáhají

6) Zkušenosti starých lidí nám pomáhají. Souhlasíš s tímto tvrzením? Tři čtvrtiny dotázaných s výrokem souhlasí a žádný z respondentů nezvolil zcela zápornou odpověď NE.

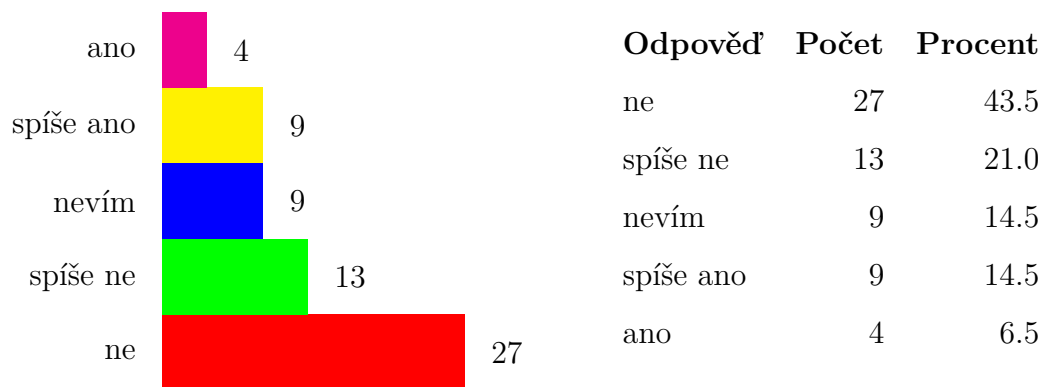
Obrázek III.32: Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz

7) Staří lidé stojí společnost zbytečně moc peněz. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 40 % respondentů se striktně vyjádřilo proti tomuto tvrzení. Spolu s těmi, kteří zvolili odpověď SPÍŠE NE, je to více než 60 % nesouhlasných odpovědí.

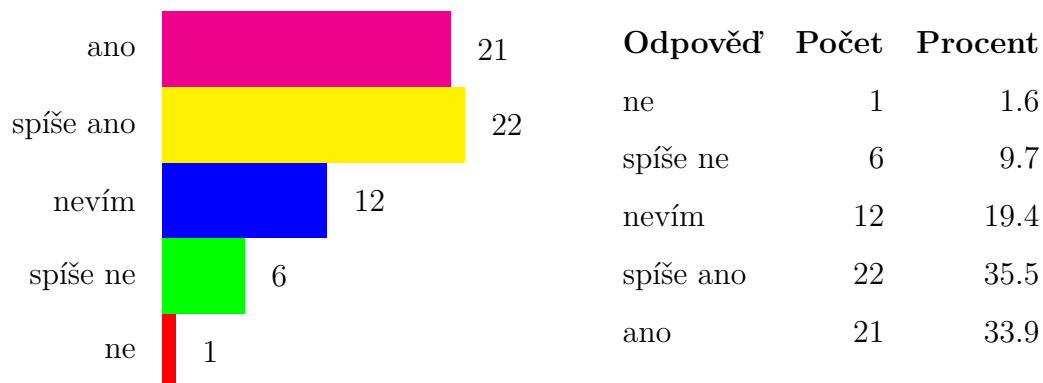
Obrázek III.33: Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem

8) Staří lidé jsou pro mladé lidi přínosem. Souhlasíš s tímto tvrzením? Polovina z dotázaných s výrokem souhlasí. Naproti tomu necelá čtvrtina je přesvědčena, že staří lidé nejsou přínosem pro jejich život.

Obrázek III.34: Staří lidé zabírají místo mladším

9) Staří lidé zabírají místo mladším. Souhlasíš s tímto tvrzením? Přes 40 % respondentů se striktně vyjádřilo proti tomuto tvrzení. Dohromady s ním nesouhlasí více než tři čtvrtiny dotázaných.

Obrázek III.35: Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi

10) Staří lidé se mají často stýkat s dětmi a mladými lidmi. Souhlasíš s tímto tvrzením? Téměř tři čtvrtiny dotázaných souhlasí s tímto tvrzením, což je o poznání více, než u měření tvrzení 4: Staří lidé mají pomáhat s naší výchovou. Lze z toho do určité míry vyvodit, co je náplní společně tráveného času mladých lidí se starými.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autora: Ondřej Tondl

Studijní program: Bc.

Studijní obor: Psychologie

Název práce: Postoje žáků devátých tříd ke starým lidem

Počet stran (bez příloh): 49

Počet titulů české literatury a pramenů: 22

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových odkazů: 2

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, Csc.

Rok dokončení práce: 2013

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: **Ondřej Tondl**

Obor studia: psychologie

Název práce: *Postoje žáků devátých tříd ke starým lidem*

Vedoucí práce: doc. Karel Hnilica

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 49

Počet stránek příloh: XXXI

Počet titulů v seznamu literatury: 24

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	X			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

V práci jsou – v tabulce II.1 – uvedena zjištění, která se týkají rozdílů v postojích žáků a žákyň. Mohl byste shrnout hlavní zjištění týkající se mezipohlavních rozdílů?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Práce se dotýká společensky velmi závažné problematiky. Jde o sondu, která sama o sobě jednak přináší některá zajímavá zjištění (jejichž spolehlivost je ovšem značně limitována velikostí souboru), která však především podle mého názoru představuje první krok k teoreticky i empiricky širě pojatému šetření.

Při samotném popisu výsledků by bývalo bylo vhodné uvádět konkrétní výsledky (například korelační koeficienty) průběžně v textu; takto je čtenář nucen pořád přeskakovat do příloh.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: 1

Datum, podpis: 13. 5. 2013

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Ondřej Tondl
 Obor studia: Psychologie
 Název práce: Postoje žáků devátých tříd ke starým lidem
 Oponent práce: Doc. Ing. Mgr. Peter Tavel, PhD.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 49
 Počet stránek příloh: 31
 Počet titulů v seznamu literatury: 26

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použiteľnosť výsledkov v praxi

	X			
--	---	--	--	--

Vhodnosť prezentácie záverov práce (publikácie, referáty, apod.)

	X			
--	---	--	--	--

Otázky a námety k diskusi pri obhajobe:

V čom práca autora obohatila?
Ako by sa dali jeho zistenia aplikovať do práce?
V čom vidí slabé miesta svojho výskumu?

Celkové hodnotenie práce (klady, nedostatky):

Námietky:

1. Niektoré formulácie nie sú vo vedeckej práci vhodné, napr.: „Môj výskum sa ubíra predovšetkým kvantitatívnym smerom.“ alebo „Bylo nesmírně zajímavé...“ (s. 36)
2. Cieľ „odpoveď na otázku, zda v současné době dochází k odcizení mladých lidí vůči starým lidem“ považujem za vágny. Okrem toho v záveroch empirickej časti (s. 46) sa autor o „odcudzení“, ktorý si kladie za cieľ, vôbec nezmieňuje. Namiesto toho hovorí: „Žáci devátých ročníků základní školy mají dobrý a spíše dobrý vztah ke starým lidem, že na jejich postojе nemá vliv pohlaví ani to, zda mají či nemají vlastní prarodiče.“ Ak hovoríme o odcudzení, ku ktorému má dochádzať, ako určíme mieru na základe ktorej to môžeme posúdiť? Autor síce si nestanovuje hypotézy („interpretaci výsledků jsem pojal spíše exploračně“ (s. 32)), ale i napriek tomu by mala práca splniť stanovené ciele. Podobná vágnosť a nepresnosť je aj v abstrakte: „Ze získaných dat vyplynulo, že mladí lidé nemají ke starým lidem vyhraněně negativní vztah a že odcizení obou generací sice existuje, ale na vzájemných vztazích se výrazněji neprojevuje.“ Ako autor definuje súvislosť medzi kvalitou vzťahu, odcudzenosťou a postojom? Zdá sa, že v tom je tiež nejasnosť.
3. Štatistické spracovanie výsledkov výskumu je na vysokej úrovni. Najväčší nedostatok však vidím vo výbere položiek. Vysvetlím: Interpretovať Likertovú škálu nie je jednoznačne možné bez predchádzajúcej analýzy položiek a ich výberu. Pri zostavovaní zoznamu výrokov je potrebné použiť čo možno najviac (cca 100) otázok. Po predvýskume a štatistickej procedúre výrokov (vylúčia ale znovu preformulujú tzv. heterogénne položky, napr. tie, ktoré sú zodpovedné za nízky koeficient alfa) dôjde k ich selekcii a následnému zostaveniu definitívneho zoznamu (Likert, R. Technique for the Measurement of Attitudes, *Archives of Psychology*, 1932, 22 (140), 377ff). Túto procedúru autor v práci nepopisuje dostatočne. V súvislosti s výberom výrokov hovorí len to, že „V tvrzeních byly vyvážené zastoupeny jak kladné, tak záporné lidské vlastnosti, charakteristiky a situace.“ I bez štatistického preverenia sa pýtam odkiaľ autor vie, že dané výroky sú pre danú tému typické? Odkiaľ vie, že to, čo on považuje za negatívny/pozitívny výrok respondent nehodnotí opačne? Popri tvrdení: „Starí lidé stojí společnost zbytečně moc peněz“, prečo dotazník neobsahuje tiež tvrdenie: „Starí lidé jsou pro společnost přínosem“ alebo „Starí lidé nás finančně podporují“. Bez predchádzajúcej štatistickej analýzy môže byť takýchto kreatívnych námietok veľa. V práci to autor mohol ošetriť tým, že by toto slabé miesto priznal. Ak by autor rád vo výskume pokračoval (ako to v práci priznáva) navrhujem pre výber tvrdení použiť napríklad kvalitatívny výskum (fokusné skupiny, rozhovory) alebo Q triedenie. Je potrebné mať stále na mysli, že postoj predstavuje určitý latentný faktor, ktorý stojí v pozadí vnímania, jednania a mienenia človeka. Je merateľný iba prostredníctvom exaktných empiricky pozorovateľných indikátorov. Súvislosť medzi postojom a daným ukazovateľom môžeme iba predpokladať a preto by som (i keby bola metodológia prevedená bezchybne) odporúčal interpretovať výsledky výskumu opatrnejšie.
4. V diskusii chýba porovnanie s podobnými výskumami, napr. Bonnská longitudinálna štúdia (BOLSA) v Nemecku (táto štúdia a iné pozri: Tavel, 2009, *Psychologické problémy v starobe I*. Pusté Uľany: Schola philosophica, 2009, s. 205).

Záver: Spomenuté námietky však prácu neznehodnocujú. Ako bakalársku prácu je považujem za nadpriemernú.

Doporučení k obhajobe: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikácia: výborný

Datum, podpis: 3.5.2013

* nehodící se, škrtněte